

OBSAH

PREDKLADACIA SPRÁVA	2
I. TRVALO UDRŽATEĽNÝ ROZVOJ	5
II. VÍZIA TRVALO UDRŽATEĽNÉHO ROZVOJA SLOVENSKEJ REPUBLIKY	6
III. VÝCHODISKOVÁ SITUÁCIA TRVALO UDRŽATEĽNÉHO ROZVOJA SLOVENSKEJ REPUBLIKY	9
III.1 Hlavné oblasti a problémové okruhy rozvoja spoločnosti SR	9
III.2 Analýza silných a slabých stránok, príležitostí a rizík (SWOT analýza) súčasného stavu spoločnosti vo vzťahu k TUR.....	22
III.3 Hodnotenie prierezných rozvojových dokumentov a vybraných rezortných politík vo vzťahu k trvalo udržateľnému rozvoju	25
IV. SCENÁRE ĎALŠIEHO MOŽNÉHO VÝVOJA SPOLOČNOSTI.....	27
V. STRATÉGIA TRVALO UDRŽATEĽNÉHO ROZVOJA SLOVENSKEJ REPUBLIKY.....	29
V.1 Orientácia a priority trvalo udržateľného rozvoja Slovenskej republiky	29
V.2 Hlavné ciele trvalo udržateľného rozvoja Slovenskej republiky.....	30
V.3 Cesty a prostriedky podporujúce dosiahnutie stanovených priorít a cieľov	31
VI. NÁVRH REALIZÁCIE NÁRODNEJ STRATÉGIE TRVALO UDRŽATEĽNÉHO ROZVOJA SLOVENSKEJ REPUBLIKY	44
VI.1 Súčasný predpoklad uplatňovania trvalo udržateľného rozvoja Slovenskej republiky - podporné procesy a trendy	44
VI.2 Rámcový vecný a časový plán realizácie národnej stratégie trvalo udržateľného rozvoja Slovenskej republiky	48

PREDKLADACIA SPRÁVA

Dokument Národná stratégia trvalo udržateľného rozvoja v Slovenskej republike bol spracovaný v rámci Projektu “Podpora trvalo udržateľného rozvoja v Slovenskej republike”, ktorý sa v rokoch 1999-2000 uskutočňuje s finančnou podporou Rozvojového programu OSN (UNDP), je garantovaný Ministerstvom životného prostredia SR a realizovaný Regionálnym environmentálnym centrom Slovensko.

Práce na príprave NSTUR sa začali v marci 1999, kedy bol spracovaný východiskový dokument “Vízia trvalo udržateľného rozvoja Slovenska”. V júni 1999 bola na pracovnom seminári navrhnutá rámcová osnova stratégie, ktorá bola v auguste 1999 schválená ministrom ŽP a Riadiacou komisiou pre prípravu NSTUR (zloženou zo zástupcov orgánov a organizácií, hlavných skupín podľa Agendy 21). Od októbra 1999 prebiehala úzka spolupráca hlavných riešiteľov so sekretariátom projektu na tvorbe analýz podľa odsúhlasenej rámcovej osnovy NSTUR, od mája do augusta 2000 boli vykonávané práce na tvorbe syntéz dokumentu.

Príprava NSTUR prebiehala v podmienkach zvolených mechanizmov tvorby (participatívnosť, transparentnosť, prístup “zdola-nahor”) a vzájomnej koordinácie činností riadiacich zložiek projektu. Jej napredovanie do značnej miery záviselo od ochoty a iniciatívy subjektov zúčastňovať sa na tvorbe dokumentu, procese budovania povedomia verejnosti k otázkam rozvoja spoločnosti a tiež schopnosti dodržiavať stanovené termíny. Databázy organizácií, subjektov a jednotlivcov v oblasti TUR boli zostavené na základe nominácií a prejaveneho záujmu o riešenie problematiky. Bola vytvorená 29-členná Riadiaca komisia pre NSTUR, ktorá zasadala v roku 1999 celkom 3 krát. Výsledkom jej práce je zainteresovanie zástupcov všetkých hlavných skupín spoločnosti podľa Agendy 21 do procesu prípravy NSTUR, t.j. čím došlo k naplneniu uznesenia vlády SR č. 655/1998 o uplatňovaní Agendy 21 v Slovenskej republike a vytvorenia vhodných predpokladov pre vznik celospoločensky prijateľnej a prospešnej stratégie.

Zástupcovia rezortov sa na tvorbe NSTUR podieľali formou priamej spolupráce ako riešitelia alebo konzultanti. Do prípravy dokumentu boli zapojené početné organizácie rezortov, ústavov a akademických inštitúcií (VÚVH, SAŽP, LVÚ, SHMÚ, Geologická služba, SAV, UK, TU, SPU), NR SR, odbory (KOZ), podnikateľské a priemyselné subjekty (AZZZ, SOPK, ASPEK), zástupcovia združení samospráv (ZMOS, ÚMOS), mimovládnych organizácií a občianskych združení (STUŽ, Ekopolis, Ľudia a voda, ETP a iných).

Formou nominácií zainteresovaných subjektov a záverov z pracovných seminárov bola vytvorená databáza vyše 200 expertov z rôznych oblastí. Na základe nominácií zainteresovaných subjektov bola zostavená 45 členná interdisciplinárna (prierezová) skupina (environmentálne, sociálno-humánne, kultúrno-historické, ekonomické, inštitucionálne aspekty) a v jej rámci boli určení hlavní riešitelia NSTUR. Na analytickej časti NSTUR sa podieľalo spolu vyše 100 autorov a mnoho ďalších odborníkov v úlohe konzultantov (I – Úvod – 4 autori, II.1 – Prírodné zdroje – 21 autorov, II.2 – Ľudské zdroje – 14 autorov, II.3 – Kultúrno-historické zdroje – 19 autorov, III.1 – Stav ekonomiky vo vzťahu k TUR – 12 autorov, III.2 – Inštitucionálny rámec TUR v SR – 22 autorov). Do prác na príprave NSTUR boli zapojené všetky rezorty, ktoré majú kompetencie vyplývajúce z uznesenia vlády SR č. 655/1998 o uplatňovaní Agendy 21 v Slovenskej republike. Kontrolná etapa postupu prác bola stanovená na 15. december 1999, kedy riešitelia predstavili rozpracovanosť svojich

prác, t.j. naplnenie stanovenej osnovy na 1. Národnej konferencii o TUR, ktorá sa konala v Bratislave.

Vo februári 2000 bol k dispozícii 1800 stranový súbor analýz (úvod – 70, prírodné zdroje – 360, ľudské zdroje – 260, kultúrno-historické zdroje – 150, ekonomické aspekty – 500, inštitucionálne aspekty – 370, rizikové faktory - 100). Jednotlivé časti analýz boli v marci 2000 posúdené nezávislými posudzovateľmi. K ďalšiemu posúdeniu odbornou verejnosťou a objektivizácii analýz bol v dňoch 12.-13. 4. 2000 zorganizovaný seminár “Od analýz k syntézam”, ktorého závery poslúžili riešiteľským tímom na úpravu a doplnenie analýz a náčrt syntéz.

Prehodnotenie analýz a sformulovanie syntéz bolo vykonané do konca augusta 2000, kedy bol spracovaný prvý ucelený návrh NSTUR. Tento dokument bol v súlade s pracovným plánom projektu riešiteľom predložený na verejné pripomienkovanie a proces strategického environmentálneho hodnotenia (SEA) v septembri a októbri roku 2000.

Po verejnom pripomienkovaní a strategickom environmentálnom hodnotení bol dokument dopracovaný v súlade s pripomienkami, prerokovaný v Riadiacej komisii pre prípravu NSTUR a v spolupráci s MŽP SR v decembri 2000 predložený na rokovanie operatívnej porady ministra ŽP. V prvom štvrtroku 2001 bude dokument predložený na medzirezortné pripomienkové konanie a jeho finálna verzia predložená postupne na rokovanie vlády SR a Národnej rady SR. Následne s prijatím NSTUR a po premietnutí princípov TUR do ucelených rezortných stratégií (sociálneho rozvoja SR, novej ekonomiky SR, informačnej spoločnosti SR a aktualizovanej štátnej environmentálnej politiky SR) sa predpokladá vypracovanie Národného akčného plánu TUR, záväzného prierezového realizačného dokumentu pre trvalo udržateľný rozvoj Slovenskej republiky.

I. TRVALO UDRŽATEĽNÝ ROZVOJ

Pojmy **trvalá udržateľnosť** (sustainability) a **trvalo udržateľný rozvoj** (sustainable development) sa začali používať začiatkom 70-tych rokov najmä v súvislosti s poznaním, že nekontrolovateľný rast akéhokoľvek typu (populácie, výroby, spotreby, znečistenia a pod.) nie je udržateľný v prostredí existujúcich obmedzených zdrojov. Medzníkmi vo všeobecnom zavedení a rozpracovaní koncepcie trvalo udržateľného rozvoja (ďalej TUR) boli napr. správa *Naša spoločná budúcnosť* (Brundtlandtová a kol., 1987) a *Konferencia OSN o životnom prostredí a rozvoji v Rio de Janeiro (1992)*. Najvýznamnejší dokument z tejto konferencie pod názvom *AGENDA 21* je považovaný za základné východisko pre spracovanie stratégií TUR na všetkých úrovniach. Rok 2002 bol pre členské štáty OSN odporúčaný ako horizont na vypracovanie národných stratégií TUR.

Trvalo udržateľný rozvoj je zakotvený v právnom systéme Slovenskej republiky ako **taký rozvoj, ktorý súčasným i budúcim generáciám zachováva možnosť uspokojovať ich základné životné potreby a pritom neznižuje rozmanitosť prírody a zachováva prirodzené funkcie ekosystémov** (§ 6 zákona č. 17/1992 Zb. o životnom prostredí).

Na základe výsledkov predkladaného dokumentu je možné trvalo udržateľný rozvoj charakterizovať ako **cieľový, dlhodobý (priebežný), komplexný a synergický proces ovplyvňujúci všetky oblasti života (duchovná, sociálna, ekonomická, environmentálna a inštitucionálna), odohrávajúc sa na viacerých úrovniach (lokálna, regionálna, globálna) a smerujúci prostredníctvom uplatňovania praktických nástrojov a inštitúcií k takému modelu fungovania príslušného spoločenstva (komunity, krajiny, medzinárodného spoločenstva), ktorý kvalitne uspokojuje materiálne, duchovné a sociálne potreby a záujmy ľudí, pričom rešpektuje hodnoty prírody a neprekračuje únosnú kapacitu krajiny a jej zdrojov.**

Pri uplatňovaní koncepcie TUR je veľmi dôležité riadiť sa princípmi a kritériami TUR a na hodnotenie stavu a vývoja používať indikátory (ukazovatele) TUR. Medzi princípy TUR patria:

1. *Princíp podpory rozvoja ľudských zdrojov*
2. *Ekologický princíp*
3. *Princíp autoregulačného a sebahodnotiaceho vývoja*
4. *Efektívny princíp*
5. *Princíp rozumnej dostatočnosti*
6. *Princíp preventívnej opatrnosti a predvídavosti*
7. *Princíp rešpektovania potrieb a práv budúcich generácií*
8. *Princíp vnútrogeneračnej, medzigeneračnej a globálnej rovnosti práv obyvateľov Zeme*
9. *Princíp kultúrnej a spoločenskej integrity*
10. *Princíp nenásilia*
11. *Princíp emancipácie a participácie*
12. *Princíp solidarity*
13. *Princíp subsidiarity*
14. *Princíp prijateľných chýb*
15. *Princíp optimalizácie*
16. *Princíp sociálne, eticky a environmentálne priaznivého hospodárenia, rozhodovania, riadenia a správania*

Podrobnejšia charakteristika princíпов a kritérií TUR, ako aj východiskových rámcov a globálnych súvislostí TUR je uvedená v prílohe NSTUR (kapitola I).

II. VÍZIA TRVALO UDRŽATEĽNÉHO ROZVOJA SLOVENSKEJ REPUBLIKY

Ústredným motívom vízie TUR je zmena Slovenska na krajinu založenú na princípoch a kritériách trvalo udržateľného rozvoja a ich uvedomením praktickom uplatňovaní. Vízia predpokladá uskutočnenie celkovej zmeny spoločnosti, pravidiel fungovania ekonomiky a najmä uvedomené dodržiavanie týchto demokraticky prijatých pravidiel. Podmienkou dosiahnutia vízie je, že TUR bude chápaný ako **komplexná prierezová problematika týkajúca sa celej spoločnosti, založená na aktívnej participácii všetkých hlavných skupín spoločnosti**. Prioritou rozvoja sa stane celkový sociálny a kultúrny rozvoj človeka a spoločnosti v harmonickom vzťahu s prírodou a životným prostredím.

Vízia je založená na predpoklade, že Slovensko má ambície zachovať si svoju prírodu s jej rozmanitosťou i autoregulačnými schopnosťami, budúcim generáciám odovzdať dostatok šetrne využívaných prírodných zdrojov a celkovo zdravé a krásne životné prostredie. Zároveň predpokladá smerovanie k fungujúcej, prírodu šetriacej ekonomike, založenej na princípoch efektívneho využívania a spravodlivej distribúcie zdrojov a k zdravej, zmysluplne fungujúcej spoločnosti, umožňujúcej uspokojovanie sociálnych, duchovných a kultúrnych potrieb. Dôležitou podmienkou dosiahnutia vízie TUR sú inštitúcie a právne normy, ktoré slúžia jednotlivcovi a následne i celej spoločnosti pri zvyšovaní kvality života, vrátane práva na zdravé životné prostredie a všestranný rozvoj ľudských zdrojov. V rámci vnútorného regionálneho a miestneho rozvoja je potrebné vyrovnanie medziregionálnych disparít a využívanie regiónov v súlade s ich potenciálom, princípmi a kritériami TUR. Na miestnej úrovni budú vypracované a realizované miestne Agendy 21. Vo sfére medzinárodných vzťahov sa Slovensko stane krajinou pozitívne ovplyvňujúcou medzinárodné smerovanie k trvalej udržateľnosti a prijme svoj diel spoluzodpovednosti za medzinárodné dianie v zmysle hesla: **”Mysli globálne, konaj lokálne!”**

Vízia predpokladá zásadné zmeny vzorcov výroby a spotreby smerom k eko-efektívnym sofistikovaným výrobám, nenáročným nielen na suroviny a energiu a šetrným voči životnému prostrediu, ale aj nenáročným na súčasné formy dopravy a prepravy a podstatnému zvýšeniu efektívnosti využívania zdrojov. Zároveň sa podstatnou mierou zvýši racionálnosť a uvedomenosť spotrebiteľského správania v zmysle dobrovoľného sebaregulovania a imunity voči nadspotrebe tak, aby táto zmena bola na prospech prírody, spoločnosti, ale aj samotného spotrebiteľa. Smerovanie k TUR znamená, že sa bude venovať pozornosť producentom (ovplyvňovaním podnikateľského prostredia), ale aj spotrebiteľom tovarov a služieb najmä v oblasti bývania, stravovania, dopravy a trávenia voľného času.

Hodnotové orientácie obyvateľstva sa postupne menia, preferované budú vzorce trvalo udržateľnej výroby a spotreby, konzumný životný štýl bude ekonomicky i morálne znevýhodňovaný. Ukazovatele stavu životného prostredia (zaťaženia a ohrozenia krajiny) sa budú výrazne zlepšovať v dôsledku uplatňovania novej filozofie hospodárskeho a sociálneho rozvoja spoločnosti.

Dosiahnutie vízie TUR sa nezaobíde bez podriadenia jednostranne zameranej ekonomiky hodnotovým orientáciám, ktoré sú v súlade s princípmi a kritériami TUR. Ekonomika sa bude decentralizovať, diverzifikovať, sofistikovať a transformovať do mierok, primeraných potrebám človeka. Rezortné politiky budú revidované v zmysle strategických cieľov a odporúčaní NSTUR, celková koncepcia hospodárskeho, sociálneho a environmentálneho rozvoja SR bude dôsledne vychádzať z princípov TUR - ďalší rozvoj odvetví bude založený na týchto princípoch a bude podriadený spoločnému cieľu. Realizačné predpoklady na uplatňovanie kvalitných právnych noriem a rozvojových dokumentov v praxi sa podstatne zlepšia. Na oblasti zabezpečujúce rozvoj ľudských zdrojov (zdravotníctvo, vzdelávanie, veda

a výskum, kultúra) a ochranu životného prostredia bude vyčlenený dostatok finančných prostriedkov.

Zlepší sa kvalita a zaangažovanosť pracovníkov v štátnej správe, samospráve a ďalších oblastiach života spoločnosti. Ich práca bude operatívna, kvalifikovaná a kompetentná a pri rozhodovaní sa budú správať nezávisle. Eliminujú sa vplyvy korupcie a podstatne sa zlepši právne vedomie občanov a celej spoločnosti.

Úspešnosť dosiahnutia vízie TUR v SR vyžaduje zásadnú spoločenskú zmenu. Spoločnosť, jej hlavné skupiny, ale aj jednotliví občania musia zmeniť svoje doterajšie správanie, postoje, hodnotové orientácie, spôsoby riešenia problémov a dosahovania cieľov tak, aby boli v súlade s princípmi a kritériami TUR. Malo by ísť o cieleň proces zmien, ktorými by bolo možné dosiahnuť najvyššie udržateľnú kvalitu života.

Pre uskutočnenie tejto zásadnej zmeny je v SR potrebné ako vstupný predpoklad uskutočniť prechod spoločnosti smerom k nasledovným atribútom:

Občianska spoločnosť

- otvorená spoločnosť občanov s právnym vedomím, s rozvinutými mechanizmami zabraňujúcimi zneužívaniu politickej a ekonomickej moci
- spoločnosť, kde každý občan preberie na seba určitú časť zodpovednosti za jej kvalitatívny rozvoj, zameraný na zlepšenie kvality života a ľudských vzťahov
- spoločnosť, kde sa kladie veľký dôraz na rozvoj ľudského kapitálu (znalosti, rozvoj vedy, kultúry, duchovného a intelektuálneho života), rozvíjanie a lepšie využívanie schopností ľudí na základe presvedčenia, že jediným prakticky neobmedzeným zdrojom je ľudská tvorivosť
- spoločnosť, kde sa medzi všetkými hlavnými skupinami presadzuje vzájomná dôvera a partnerské vzťahy, kde je rešpektovaná nielen sloboda a rovnoprávnosť ale aj medzigeneračná a vnútrogeneračná solidarita.

Spoločnosť vzdelania (učiaca sa spoločnosť)

- spoločnosť, kde má každý rovnaký prístup k vzdelaniu a rovnakú šancu uspieť
- spoločnosť, kde sa vzdelanie spolu so znalosťami a zručnosťami, vedeckými a vývojovými poznatkami považujú za najcennejší kapitál rozvoja spoločnosti a preto sa podporuje celoživotné vzdelávanie, rekvalifikácia atď.
- spoločnosť, kde sa podporuje vzdelanosť, rozvoj kultúry, vedy a výskumu a využívajú sa pre rozvoj na všetkých úrovniach a vo všetkých sférach.

Informačná spoločnosť

- spoločnosť, ktorá prekročila industrializmus, v ktorej sa adaptovala ekonomika a celá spoločnosť na prebiehajúce procesy civilizačnej transformácie, výmenu zastaralých technológií, reorganizáciu ekonomiky do podoby sietí
- spoločnosť, v ktorej poklesla úloha štátu a vzrástla úloha samosprávy, neziskových organizácií a podnikateľských subjektov
- spoločnosť, ktorá sa otvorila svetu, integrovala do sietí svetovej ekonomiky, v ktorej dochádza k rastu životnej úrovne obyvateľstva, podpore sociálnej ochrany obyvateľov a k ekonomickej a spoločenskej stabilizácii.

Spoločnosť s environmentálnym vedomím

- Spoločnosť, ktorá dôsledne rešpektuje požiadavky zabezpečujúce dlhodobé využívanie krajiny a prírodných zdrojov

- spoločnosť, ktorá dôsledne uplatňuje princíp zvýšenej opatrnosti, monitoruje výskyt rizikových faktorov a znižuje ich na minimum
- spoločnosť, ktorá eliminuje čerpanie a využívanie neobnoviteľných prírodných zdrojov a prispôbuje intenzitu využívania obnoviteľných prírodných zdrojov regeneračným schopnostiam prírody
- spoločnosť, ktorá venuje zvýšenú pozornosť zachovaniu biodiverzity rastlinných a živočíšnych druhov a spoločenstiev, vrátane zachovania a posilňovania život podporujúcich, autoregulačných, samočistiacich a sebahodnotiacich prírodných mechanizmov
- spoločnosť, ktorá uplatňuje integrované plánovanie a rozhodovanie vo všetkých sférach spoločnosti a ktorá považuje environmentálnu výchovu a vzdelávanie za významnú súčasť nielen výučby na školách, ale aj za súčasť celoživotného vzdelávania.

Hoci dosiahnutie vízie trvalo udržateľnej spoločnosti sa v súčasnosti javí ako reálne až v dlhodobom časovom horizonte, je potrebné zdôrazniť, že súčasné globálne celosvetové problémy, medzinárodné postavenie a ciele Slovenska nedávajú pre našu krajinu inú zmysluplnú alternatívu, ako je postupná realizácia vízie trvalo udržateľného rozvoja.

III. VÝCHODISKOVÁ SITUÁCIA TRVALO UDRŽATEĽNÉHO ROZVOJA SLOVENSKEJ REPUBLIKY

Pred formulovaním stratégie TUR je potrebné zhodnotiť **doterajší vývoj a súčasný stav spoločnosti** z hľadiska predpokladov pre uplatňovanie TUR. Prierezový pohľad sa opiera o podrobné analýzy kultúrno-historického, sociálneho, ekonomického, environmentálneho a inštitucionálneho aspektu, vrátane zohľadnenia medzinárodných a regionálnych súvislostí TUR (príloha NSTUR, kapitola II).

Vývoj Slovenska v **predsocialistickej etape** prebiehal prevažne v kontinuite spoločnosti a krajiny, založený bol najmä na zásadách spolunažívania človeka s jeho prostredím. Typické bolo agrárne a lesohospodárske využívanie krajiny, len s lokálnymi vplyvmi priemyselnej výroby a ťažby nerastných surovín na životné prostredie. Postupne sa tradičné hodnoty a spôsob využívania územia začínajú meniť, prehlbujú sa rozdiely medzi dlhodobou udržateľným a reálnym vývojom, ktoré sa naplno prejavili najmä v **období socializmu**. Škodlivé vplyvy komunistickej ideológie viedli k deformáciám ľudských hodnôt, nadmernému využívaniu prírodných zdrojov, likvidácii historických pamiatok, tradícií a celkovej deformácii a degradácii kultúrno-historického prostredia. Všetky prvky demokracie boli prakticky zlikvidované a nahradené totalitným politickým a spoločenským systémom. Hoci demografický vývoj a základné sociálne a zdravotné ukazovatele boli pomerne priaznivé (celkovo sa navonok zlepšil sociálny status obyvateľov), v skutočnosti boli potlačené určujúce vnútorné faktory podmieňujúce ľudský rozvoj a tak po 40 rokoch "budovania" socializmu sa ocitla slovenská spoločnosť v stave celkovej krízy. Hospodárstvo fungovalo na princípoch uzavretého trhu a centrálného riadenia, prakticky zlikvidované bolo podnikateľské prostredie. Nepriaznivé zmeny v oblasti životného prostredia súviseli najmä s enormnou industrializáciou krajiny (nevhodná štruktúra a lokalizácia priemyslu), veľkoplošným intenzívnym pôdohospodárstvom, koncentráciou a centralizáciou hospodárstva a riadenia. Toto všetko vytváralo v období revolučných zmien v r. 1989 veľmi nepriaznivú východiskovú situáciu pre dlhodobu udržateľný rozvoj spoločnosti.

Deväťdesiate roky predstavujú veľmi významný „skok“ spoločnosti od diktatúry k budovaniu demokracie. Mení sa politický (inštitucionálny) a ekonomický systém, sprievodne sa uskutočňujú zmeny v sociálnej, duchovnej (kultúrno-historickej) a environmentálnej oblasti. Typické sú však vnútorné protirečenia novodobého vývoja slovenskej spoločnosti, ktoré okrem *silných stránok a príležitostí* pre TUR spoločnosti sú sprevádzané *slabými stránkami a rizikami*. Je evidentné, že východisková situácia TUR na Slovensku na základe doterajšieho vývoja nie je jednoznačná a vyžaduje systémové a integrované zhodnotenie - formulovanie hlavných oblastí a problémových okruhov rozvoja spoločnosti v SR.

III.1 HLAVNÉ OBLASTI A PROBLÉMOVÉ OKRUHY ROZVOJA SPOLOČNOSTI SR

A. Medzinárodná pozícia Slovenskej republiky - miesto vo svetovom spoločenstve

1. Priaznivá východisková pozícia SR v medzinárodnom kontexte, v pozícii bližšie k rozvinutým demokratickým krajinám, ako k rozvojovým krajinám

- zmena medzinárodného postavenia SR v 90-tych rokoch – po úspešnom prechode od socializmu k demokracii a relatívne bezproblémovom rozdelení Československa

vznikla SR ako samostatný štát na základe princípov parlamentnej demokracie

- členstvo SR v medzinárodných organizáciách (OSN, UNESCO, OBSE, Rada Európy), pristúpenie k medzinárodným dohovorom, zmluvám a chartám
- proces integrácie SR do európskych štruktúr, vonkajšia aj vnútorná podpora
- existencia predvstupových fondov EÚ a proces aproximácie práva, účasť SR na 5. Rámcovom programe EÚ, rôznych medzinárodných projektoch a pod.
- predpoklad začlenenia SR medzi vyspelé svetové krajiny - relatívne priaznivé demografické, sociálne, hospodárske ukazovatele v celosvetovom porovnaní – nízke hodnoty úmrtnosti, potratovosti, pomerne vysoká úroveň vzdelanosti obyvateľov SR, pomerne vysoká úroveň hospodárstva v porovnaní s rozvojovými krajinami
- postupné znižovanie environmentálneho dlhu z obdobia socializmu

2. Príležitosti a riziká procesu globalizácie

- príležitosti spojené s globalizáciou – lepší prístup k informáciám, širšie možnosti vzdelania a pracovného uplatnenia, príležitosti na uplatnenie slovenských výrobcov na svetových trhoch (voľný obchod tovaru a služieb)
- nepriaznivé trendy spojené s celosvetovým globalizačným procesom – strata národnej identity, prienik cudzích kultúrnych, sociálnych a hospodárskych vzorcov, nadmerný prienik zahraničných spoločností na domáci trh (medzinárodný finančný trh), globálne environmentálne problémy a i.
- nepripravenosť spoločnosti na uvedené riziká a príležitosti – prevládajúca obava z preváženia rizík

B. Vnútorná politika, verejná správa a účasť verejnosti na rozhodovaní - základy fungovania demokratického štátu

3. Rozvoj demokracie, politického pluralitného systému, právnych nástrojov a inštitúcií v 90-tych rokoch

- celková zmena spoločensko-politických podmienok a zásadné reformy vo všetkých oblastiach života – výrazná zmena nástrojov, orgánov a inštitúcií pre zabezpečenie riadenia spoločnosti – napr. oblasť plánovania (opustenie direktívneho systému plánovania), právny systém a ekonomické nástroje (postupná harmonizácia nášho právneho systému a ekonomických nástrojov s právom a ekonomickými nástrojmi vyspelých demokratických krajín)
- postupná celková zmena právneho systému SR - novela Ústavy SR, postupné prijímanie nových prierezových právnych predpisov a predpisov pre oblasť sociálnu, kultúrnu, ekonomickú a environmentálnu
- postupné uplatňovanie hodnôt spojených s demokraciou (emancipácia, autonómia, seberealizácia, väčší vplyv občanov na rozhodovaní, ochrana práva na slobodu názorov, ale i bezpečnosť občanov, pokoj a poriadok)
- deklarovanie princípu trvalo udržateľného rozvoja v programovom vyhlásení vlády SR ako nevyhnutnej podmienky vstupu SR do európskych a transatlantických štruktúr
- podpora princípov a kritérií TUR v niektorých prierezových rozvojových koncepciách a právnych predpisoch SR

- prevažne pozitívna úloha NR SR pri zavádzaní sociálnej a trhovej ekonomiky, pozitívne pôsobenie výborov NR SR pri presadzovaní aktivít TUR
- prehĺbovanie demokratizácie a humanizácie školstva, rozvoj vzdelávacích príležitostí a rovnosť prístupu k vzdelaniu
- pozitívne zmeny v oblasti pôsobenia a fungovania inštitúcií v oblasti vzdelávania, výchovy, poradenstva, propagácie, vedy, výskumu, informatiky a pod.
- budovanie štátneho informačného systému, rezortných informačných systémov a vládnej dátovej siete GOVNET

4. Nedostatočné plnenie niektorých funkcií štátu, verejnej správy a hlavných inštitúcií

- chýbajúci rozmer strategického a dlhodobého plánovania a riadenia spoločnosti - krátkodobý časový horizont plánovania bez rešpektovania dlhodobých a trvalých priorít spoločnosti – nedostatočne prezieravá činnosť vlády, nedostatočné právomoci a činnosť poradných orgánov vlády
- nekonceptnosť prístupu vládnúcich politických strán k uplatňovaniu kľúčových reforiem spoločnosti – uprednostňovanie stranických záujmov pred celospoločenskými (prepojenie štátu s politickými stranami), celková pomalosť a malá účinnosť reforiem spoločnosti
- nedostatočné uplatňovanie ústavných princípov v praxi – napr. zastupiteľskej a priamej demokracie (súvisí s neukončenou reformou verejnej správy)
- nedostatočné dodržiavanie medzinárodných záväzkov, ale aj domácich právnych predpisov a záväzných dokumentov – vo vzťahu k TUR napr. neuplatnenie výsledkov a odporúčaní konferencie v Rio de Janeiro (uznesenie vlády SR č. 118/1992) v hospodárskej a sociálnej sfére, nedostatočné uplatňovanie výsledkov Agendy 21 (uznesenie vlády SR č. 665/1997)
- nedostatočná vynútiteľnosť práva, nedodržiavanie zákonov a predpisov aj zo strany štátnych orgánov
- nedostatky v koncepcnej práci ústredných orgánov štátnej správy - neuplatňovanie princípov TUR a strategického environmentálneho hodnotenia pri prerokovaní a schvaľovaní zásadných rozvojových koncepcií a všeobecne záväzných právnych predpisov
- nedostatočne kvalitný výkon verejnej správy - pretrvávajúci rezortný prístup v činnosti, nedostatočná transparentnosť a vysoká miera korupcie, prevaha administratívnej a operatívnej činnosti nad koncepcnou, zdĺhavé postupy vybavovania a nepružnosť činnosti, uprednostňovanie politických a ekonomických záujmov
- nedostatočná funkčnosť systému kontroly verejnej správy
- nevyhovujúce kompetencie medzi štátnou správou a verejnou správou (prerozdelenie daní, verejných zdrojov), nevhodné posilnenie úlohy štátu na úkor územnej samosprávy vyplývajúce z nedostatočného posilnenia samosprávneho sektora po r. 1990, nedotiahnutej reformy verejnej správy, jej nedostatočného a pomalého uplatňovania
- malý dôraz na rozvoj a financovanie "nadstavbových" rezortov školstva, kultúry, sociálnych vecí a rodiny a životného prostredia v systéme štátnej správy, dominancia výrobných sektorov
- nedoriešené vzťahy v oblasti prírodných zdrojov – kompetenčné spory rezortov životného prostredia, pôdohospodárstva a čiastočne hospodárstva najmä v oblasti vodných zdrojov, pôdy a lesa

- nevhodná reorganizácia štátnej správy v životnom prostredí v r. 1996 – zníženie účinnosti výkonu štátnej správy, podfinancovanie rezortu
- nadmerná miera korupcie v spoločnosti - dotýka sa všetkých oblastí hospodárstva, najviac však verejnej správy, súdnictva a polície, niektorých sociálnych rezortov (napr. zdravotníctvo)
- nedostatočne pripravená a vybavená armáda, rozpor deklarovania integrácie SR do NATO a reálnych krokov a finančného zabezpečenia na modernizáciu armády, verejná mienka nepriaznivo naklonená vstupu SR do NATO
- nedostatočne kvalitne fungujúci systém vnútornej bezpečnosti – štátna polícia dlhodobo založená na represívnom systéme, s nedostatočnou kriminálnou prevenciou (v minulosti ochrana spoločnosti pred ochranou jednotlivca), nedoriešené právomoci mestských polícii
- nevyhovujúca funkčnosť súdnictva – závislosť sudcov na politickej moci, vysoká miera korupcie, pomalosť rozhodovania
- nedostatočné koordinačné mechanizmy a spolupráca medzi sektormi v projektoch zameraných na TUR na miestnej a regionálnej úrovni, nedostatočné podmienky a podporné mechanizmy pre uplatňovanie TUR v SR
- nerozpracovanosť ukazovateľov TUR pre účely rozhodovania na miestnej, regionálnej a národnej úrovni, nepostačujúca kvalita informácií pre rozhodovanie

5. Pozitívna, avšak nedostatočne využívaná úloha mimovládnych organizácií, záujmových združení a verejnosti v rozvoji spoločnosti

- čiastočná demokratizácia a decentralizácia riadenia spoločnosti, priblíženie výkonu verejnej správy občanovi na princípe subsidiarity
- pozitívne pôsobenie tretieho sektora (mimovládnych organizácií) vo všetkých spoločenských oblastiach (najmä environmentálnej, spoločenskej, humánnej) – vzájomná spolupráca, rozvoj komunitných iniciatív, podpora demokratických politických procesov
- pozitívna úloha záujmových združení v procese presadzovania regionálnej, miestnej alebo odvetvovej politiky – napr. ZMOS, ÚM SR, vytváranie partnerstiev hlavných skupín spoločnosti
- nedostatočne fungujúca občianska spoločnosť - nedostatočná podpora niektorých ľudských práv a občianskych slobôd občanov zo strany štátnych orgánov – napr. rovnosť šancí a príležitostí pre ich uplatňovanie (právo na prácu a vhodné pracovné podmienky, primeranú životnú úroveň, vzdelanie)

C. Hodnotové orientácie obyvateľov a právne vedomie, výchova a vzdelávanie

6. Narušené právne vedomie a nepriaznivé hodnotové orientácie obyvateľov

- narušenie prirodzeného právneho vedomia (vnútorná izolácia a pasivita absolútnej väčšiny občanov), odmietanie zodpovednosti za veci verejné
- vysoká miera tolerancie voči nezákonnému správaniu a sociálno-patologickým javom, verejná mienka naklonená priaznivo k niektorým typom asociálneho správania a rasizmu
- dvojaká morálka spoločnosti – rozpor medzi proklamovaným kresťanstvom prevažnej väčšiny obyvateľov a skutočnou morálkou v spoločnosti

- pretrvávajúce nepriaznivé trendy a hodnotových orientácií zo socialistickej etapy vývoja spoločnosti, objavovanie sa nových negatívnych trendov (tzv. hodnotový chaos v spoločnosti) - ústup tradičných hodnôt (usilovnosť, disciplína, zmysel pre povinnosť, skromnosť, vzájomná ohľadupnosť) na úkor preferovania individualizmu, materiálnych hodnôt, nadsпотреby a konzumného spôsobu života
- malý záujem občanov o otázky životného prostredia, nedostatočne vypestované povedomie spolunáležitosti s prírodou
- nepripravenosť veľkej časti občanov (najmä na vidieku) na zmeny súvisiace s prechodom od totalitného režimu k demokracii a s tým súvisiacou neistota a frustrácia obyvateľstva
- náhrada tradičných dlhodobých vzorcov spotreby (založených na skromnosti, nenáročnosti) za konzumné vzorce založené na nadvýrobe a nadsпотреbe, konzumnom spôsobe života
- nedostatočná výchova a osveta v oblasti budovania právneho vedomia a hodnotových orientácií
- minimálna informovanosť občanov o problematike TUR

7. Nedostatočný rozvoj kultúrno-historického a národného povedomia a kultúry všeobecne

- nedostatočné alebo deformované historické a národné povedomie (zapríčinené extrémnym nacionalizmom alebo historickým agnosticizmom) napriek relatívne vysokej úrovni historického výskumu
- nepriaznivé trendy v rozvoji kultúry – nedostatočná funkčnosť kultúrnych zariadení, potlačenie tradičných kultúrnych hodnôt, preferovanie importovanej, masovej a násilnej kultúry

8. Nedostatočná podpora rozvoja vzdelávania, vedy a výskumu

- nevhodná štruktúra vzdelávania na základnom a strednom stupni – založená na množstve informácií a vedomostí pri nedostatku praktických činností, spôsobilostí a zručností
- nedostatočný dôraz výuky na európsku dimenziu, výučbu jazykov, informačné technológie
- kvantitatívny nárast vysokého školstva na úkor kvality
- absencia stratégie rozvoja školstva, pomalá transformácia vysokého školstva, nesystémové zavádzanie opatrení, nedostatočná účasť verejnosti na reformách
- nevyhovujúci stav vo vede a výskume – zlá organizácia, dlhodobé podfinancovanie výskumu, nedostatočne rozpracované koncepčné materiály
- nedostatočný rozvoj teórie koncepcie trvalo udržateľného rozvoja, nedostatočný mechanizmus prenosu vedeckých poznatkov do informácií

D. Územný a regionálny rozvoj, plánovanie a výstavba

9. Nevyvážený rozvoj sídelného prostredia (miest a obcí), nesúlad plánovacích činností

- roztrieštenosť kompetencií v oblasti územného plánovania a regionálneho rozvoja, prevažujúci nesúlad územného plánovania, regionálneho plánovania, rezortného plánovania, záujmov regiónov a obcí, záujmov a činnosti orgánov štátnej správy – presadzovanie skupinových a rezortných záujmov na úkor integrovaného rozvoja, nejednosnosť zámerov a prístupov
- chýbajúca integrovaná urbanistická, pamiatkárka a environmentálna prax a plánovanie
- nízky stupeň rozpracovanosti na miestnej úrovni (viac ako 50 % obcí nemá spracovanú územno-plánovaciu dokumentáciu)
- zvyšovanie rozdielov medzi urbánnym a rurálnym prostredím (demografická, spoločensko-kultúrna, hospodárska, ekonomická oblasť) vyvolávajúce prehĺbvanie medziregionálnych rozdielov, vznik jadrových a marginálnych regiónov, formovanie problémových regiónov – spočíva napr. v dlhodobom narušení prirodzenej formy osídlenia (urbánnej a rurálnej štruktúry), v preľudnení miest a vyludňovaní malých vidieckych sídiel
- pretrvávajúca nedostatočná atraktivita vidieckych sídiel (najmä vzdialenejších od mestských centier) – nedostatok pracovných príležitostí, malá obývanosť bytového fondu, súvisiace sociálne a ekonomické problémy
- prevažujúce nepriaznivé migračné trendy obyvateľov - pokračovanie procesu vyludňovanie vidieka (najmä malých obcí) sprevádzané ďalšími nepriamymi faktormi (demografickými, sociálnymi, hospodárskymi, nedostatočná infraštruktúra), čiastočne vyvážené procesom sústreďovania obyvateľstva do zázemia miest
- narastanie negatívnych sociálno-hospodárskych javov v mestskom prostredí – nepriaznivé demografické trendy, nedostatok bytového fondu, konzumný spôsob života, strata sociálnej kontroly, sociálno-patologické javy, environmentálne a dopravné problémy

10. Formovanie problémových (okrajových, marginálnych) regiónov

- výrazné regionálne rozdiely v ekonomickej výkonnosti regiónov – prejavujúce sa aj v miere zahraničných investícií
- vysoká regionálna diferenciácia nezamestnanosti ako dôsledok pôsobenia viacerých faktorov (relatívna geografická poloha s ohľadom na centrá ekonomického rastu, podiel zamestnanosti v jednotlivých sektoroch národného hospodárstva, vzdelanosť a etnická štruktúra regionálnej populácie, regionálna podnikateľská aktivita a jej diverzifikovanosť, úroveň infraštruktúry)
- veľké regionálne rozdiely v oblasti vzdelanosti (rozdiely sú spojené aj s etnickou príslušnosťou)
- veľké regionálne rozdiely v infraštruktúre – nedostatočná vybavenosť na vidieku (kanalizácia, vodovody, plynofikácia), najmä v marginálnych regiónoch, nedostatočná dostupnosť okrajových oblastí a regiónov (cestná a železničná sieť)
- regionálne rozdiely v kvalite dopravnej siete a dopravného spojenia – nedostatočná dostupnosť najmä okrajových regiónov

- výrazný a celkovo sa prehĺbujúci trend formovania tzv. marginálnych (okrajových) regiónov, charakteristických zaostávaním za centrálnymi regiónmi takmer vo všetkých oblastiach - rast počtu dlhodobo nezamestnaných, sociálne odkázaných obyvateľov, nízky príjem ekonomicky aktívneho obyvateľstva, vysoká závislosť na sociálnych príjmoch, slabá úroveň priemyslu a služieb, vyššie zastúpenie obyvateľov zamestnaných v poľnohospodárstve, absencia modernej infraštruktúry

11. Pretrvávajúce problémy v stavebnej činnosti, výstavbe a údržbe stavebného fondu

- zlá kvalita a stav časti bytového fondu, nedostatočná starostlivosť (nedostatok investícií do opráv a obnovy) o bytový fond napriek celkovo pomerne mladému bytovému fondu Slovenska a jeho dobrej infraštruktúrnej vybavenosti najmä v mestách
- reštitučný proces, návrat majetku do rúk vlastníkov – predpoklad na lepšiu starostlivosť o sídelné a technické objekty (napr. rekonštrukcie centier miest a veľkého počtu objektov)
- uplatňovanie niektorých pozitívnych programov v oblasti starostlivosti o sídla (Program obnovy dediny, Pekná obec)
- nedostatočne rozvinutý trh s bytmi a z toho vyplývajúca nízka mobilita obyvateľov, čo nepriaznivo ovplyvňuje trh práce a zvyšuje nezamestnanosť
- nedoriešené majetkové vzťahy k technickej infraštruktúre obcí (prevod vlastníctva inžinierskych sietí na obce)
- pretrvávajúca regulácia cien nájomného a bytových služieb (deformovaný vzťah obyvateľov k majetku)
- monofunkčná uniformná výstavba v uplynulom období - dôraz na vonkajší efekt namiesto skromnosti a funkčnosti pôvodnej výstavby, nerešpektovanie miestnych podmienok a kontinuity – extrémny socialistickej výstavby sú nahrádzané novodobými extrémami architektúry "miliónárskych" vilových štvrtí
- nedostatočná ochrana pamiatkového fondu v sídlach - zlý stavebný stav pamiatkových objektov, často aj vážne narušenie nevhodnými úpravami, nekvalitná a nekoordinovaná činnosť zodpovedných organizácií, nedoriešená legislatívna a finančná pomoc vlastníkom a nájomcom pamiatkových a historických objektov (vyvolávajúca chýbajúce prostriedky na obnovu a údržbu stavebného fondu)
- nedostatočná ochrana pamiatkových a historických objektov – slabá koordinácia, nízka kvalita odborného riadenia, konflikty záujmov, nevyhovujúce finančné a personálne zabezpečenie
- stagnácia stavebnej výroby vrátane bytovej výstavby a občianskej vybavenosti, ako aj vývozu stavebných prác, nepriaznivá štruktúra stavebných prác (nízky podiel opráv a údržby malých objektov, preferovanie veľkých projektov infraštruktúry a energetických stavieb)
- neuplatňovanie tradičných zručností a remesiel v starostlivosti o krajinu a sídla – postupný zánik, nahrádzanie novými často nevhodnými technológiami

E Sociálno-humánna dimenzia rozvoja

12. Nepriaznivé demografické trendy a populačná štruktúra obyvateľstva

- nepriaznivé demografické trendy (fáza tzv. druhého demografického prechodu) a výrazná zmena demografického správania obyvateľov SR v 90-tych rokoch - čiastočne prirodzený

proces identický so situáciou vo vyspelých krajinách, s čiastočne zmenenými vnútornými podmienkami (sociálne faktory, nedostatok bytov)

- pokles prirodzeného prírastku obyvateľov (najmä výrazne znížená pôrodnosť), zvyšovanie priemerného veku a zhoršovanie vekovej štruktúry (stagnujúci typ populácie)
- nízka stredná dĺžka života a jej pomalý rast (v porovnaní s vyspelými krajinami – prehlbovanie rozdielov), výrazný rozdiel medzi priemerným vekom dožitia mužskej a ženskej populácie, veľké regionálne rozdiely (mesto – vidiek, západ – sever a východ), odlišné demografické správanie rómskeho etnika

13. Nepriaznivý zdravotný stav a zdravotná starostlivosť, nevhodná výživa a životný štýl

- nepriaznivý zdravotný stav populácie – vysoká chorobnosť a úmrtnosť (príčinami sú najmä poruchy kardiovaskulárneho systému, zhubné nádory), nízka stredná dĺžka života – príčinami sú nezdravý životný štýl (výživa, iné rizikové faktory), sociálne pomery, nepriaznivý stav životného prostredia
- malá osobná angažovanosť občanov o vlastné zdravie - pretrvávanie rizikových faktorov výživy a zdravia – nadmerná spotreba potravín, zlé stravovacie návyky, fajčenie, alkoholizmus, stres (napriek čiastočnému zlepšeniu výživy oproti obdobiu pred rokom 1990)
- neujasnená zdravotná politika, nedostatočné financovanie rezortu, nedostatočná primárna prevencia a výchova ku zdraviu

14. Nepriaznivá sociálna štruktúra spoločnosti, nárast nezamestnanosti a chudoby

- narušenie prirodzenej sociálnej štruktúry obyvateľstva (bohatá, stredná, chudobná vrstva) a súkromno-vlastníckych vzťahov
- relatívne malá početnosť strednej vrstvy a nadmerné zastúpenie sociálne slabšej skupiny obyvateľov, "rozdzanie" veľkej časti národného majetku medzi málo početnú skupinu politicky privilegovanej vrstvy
- zvýrazňovanie sociálnych rozdielov – nárast počtu obyvateľov žijúcich v chudobe, zvýrazňovanie regionálnych disparít, vznik psychosociálnych problémov
- vysoká miera nezamestnanosti - kľúčový problém ekonomiky a sociálnej sféry s tendenciou stáleho prehlbovania nepriaznivého vývoja (najvyššia miera nezamestnanosti v Európe)
- nepriaznivá vnútorná štruktúra nezamestnanosti - vysoký podiel uchádzačov o prácu na jedno voľné pracovné miesto, vysoký a narastajúci podiel dlhodobo nezamestnaných, nezamestnaných medzi absolventmi škôl a sociálne slabšími skupinami občanov, nízka mobilita pracovných síl, nízka kvalifikácia pracovnej sily najmä na vidieku
- nefunkčný, nemotivačný sociálny systém voči nezamestnanosti a chudobe - neúčinná kontrola a represívny systém voči nelegálnej zamestnanosti, absencia oficiálneho programu na podporu chudobných a ich sociálne začleňovanie

15. Formovanie problémových skupín v spoločnosti

- vznik sociálne problémových (rizikových) skupín obyvateľstva – rómska populácia, mládež, staršia generácia, mladé rodiny, neúplné rodiny, dlhodobo nezamestnaní, ľudia s nižším vzdelaním

- zvyrazňujúci sa problém identity a uplatnenia mládeže v spoločnosti – zvyšovanie tlaku na nadmerné konzumné očakávania, odcudzovanie sa tradičnému prostrediu, rozpor očakávaní a reálnych možností, odraz v hodnotových orientáciách
- nedostatočné plnenie úlohy rodiny v spoločnosti (najmä výchovná a vzdelávacia funkcia)
- zvyrazňujúce sa problémy staršej generácie (najmä poproduktívneho obyvateľstva) – zhoršujúce sa zdravie, ekonomická situácia, medziľudské vzťahy
- veľké zmeny v postavení žien - čoraz väčšia emancipovanosť a vyššie nároky (domácnosť, zamestnanie, verejný život), pretrvávajúce rozdiely v zamestnanosti, mzdových podmienkach, uplatnení vo verejnom živote oproti mužom

16. Zaošťovanie rómskej populácie

- zvyrazňujúci sa až akcelerujúci problém rómskej populácie, vnímaný ako etnický problém – prehlbovanie rozporov medzi rómskou a väčštinovou populáciou takmer vo všetkých oblastiach
- nepriaznivá sociálno-politická situácia vo väčšine rómskych spoločenstiev je dôsledkom zložitého komplexu problémov - zlý zdravotný stav, nízka úroveň vzdelania, zdravotného a sociálneho vedomia, nízky štandard bývania, osobná hygiena, komunálna hygiena, zdevastované životné prostredie v blízkosti sídiel, nedostatočné zásobovanie pitnou vodou, nesprávna životospráva, zlé stravovacie návyky, fajčenie, vysoká spotreba alkoholu a i.
- zvýšená emigrácia Rómov do krajín západnej a severnej Európy v rokoch 1999-2000
- doterajšia neúspešnosť v snahách o riešenie rómskej otázky

17. Nárast sociálno-patologických javov

- nárast kriminality na území SR - vzrast majetkovej kriminality, prerastanie zločinnosti do bezpečnostných štruktúr, nové formy kriminality – organizovaný zločin, drogy, vydierania, únosy a pod.)
- regionálna koncentrácia kriminality do miest, v poslednom období presun kriminality z veľkých centier do menších miest
- nárast prejavov ostatných sociálno-patologických javov – drogové závislosti, alkoholizmus, prostitúcia
- nedostatočná reakcia spoločnosti na sociálno-patologické javy – nedostatočné právne predpisy, tolerantný postoj občanov, nárast korupcie a klientelizmu

F. Ekonomika a hospodársky vývoj

18. Neukončenie transformácie ekonomiky a hospodárstva

- málo úspešná ekonomická reforma v 90-tych rokoch – sprievodné poruchy makroekonomickej rovnováhy (relatívne vysoký rast HDP sprevádzaný neúmerne sa zvyšujúcou nezamestnanosťou, zahraničnou zdlíženosťou), zaošťovanie vo vývoji v porovnaní s vyspelými krajinami (zastaralá štruktúra hospodárstva, prehlbovanie rozdielov v reálnom raste HDP)
- nedostatočné zohľadnenie vonkajších faktorov vývoja (civilizačné trendy a transformácia do postmateriálnej spoločnosti, prechod svetovej ekonomiky na využívanie moderných

informačných technológií), nedostatočné vybudovanie potrebných inštitúcií, absencia dlhodobej hospodárskej a spoločenskej stratégie

- štrukturálne deformácie ekonomiky - prerastajúce do štrukturálnej nezamestnanosti, nízkej výkonnosti ekonomiky (klasická industriálna hierarchia, vysoký stupeň monopolizácie, centralizácie a koncentrácie, nízka konkurencieschopnosť)
- nedostatočné vyprofilovanie sektorov informačnej ekonomiky, digitálnej ekonomiky a elektronického obchodovania - výrazné zaostávanie Slovenska vo všetkých oblastiach rozvoja informačnej spoločnosti, neexistencia oficiálneho rozvojového programu a stratégie

19. Sprievodné pozitívne a negatívne prejavy ekonomickej reformy

- orientácia ekonomiky SR smerom k vyspelým západným krajinám – nominálny rast zahranično-obchodnej výmeny, výrazná zmena v teritoriálnej štruktúre (ťažisko výmeny na západných trhoch)
- relatívne uspokojivý vývoj inflácie, menového vývoja a politiky počas ekonomickej reformy v 90-tych rokoch
- dosiahnutie odlišnej kvality tvorby národného produktu – výrazné zvýšenie podielu súkromného sektoru na tvorbe HDP (cca 85 %), výrazná liberalizácia ekonomiky
- rast zahraničnej zadĺženosti a málo efektívne vynakladanie prostriedkov (vysoký podiel v porovnaní s HDP aj v prepočte na obyvateľa, nízky pomer exportu k zahraničnému dlhu), nepriaznivá časová štruktúra dlhov a rastúce náklady na dlhovú službu, rast čistej zadĺženosti
- stály deficit obchodnej bilancie, nevhodná štruktúra vývozu a dovozu - na strane vývozu prevažujú produkty na nižšej úrovni spracovania a využitia moderných technológií, s nižšou pridanou hodnotou, na strane dovozu naopak prevažujú tovary dlhodobej spotreby, investičné a komponentné výrobky náročné na vedu a výskum, s vysokou pridanou hodnotou
- nedostatočné zastúpenie zahraničného kapitálu v ekonomike SR (najnižší v porovnaní s ostatnými krajinami V4) - dôsledok najmä nestabilného politického a ekonomického prostredia, vysokého legislatívneho rizika, netransparentnej privatizácie, neukončenej privatizácie bankového sektora a zníženého ratingu slovenskej ekonomiky
- nepriaznivý vývoj štátneho rozpočtu (sústavný rast deficitu a verejného dlhu) – fiškálna politika založená dlhodobo na nadmerných výdavkoch a nie reálnych príjmoch
- nepriaznivý vývoj daňových príjmov (nízky podiel daní z príjmov právnických osôb, pokles daní z príjmu fyzických osôb)
- vydávanie štátnych záruk na problematické úvery do infraštruktúrnych projektov s diskutabilnou návratnosťou a bez väzby na zvyšovanie exportnej výkonnosti
- nefunkčný kapitálový trh – stagnácia a zlyhávajúce základných funkcií, nevyhovujúca legislatíva
- neprimeraná expanzívna finančná politika štátu v uplynulom období – nedostatok zdrojov pre súkromný sektor, zvýšenie úrokových mier, zadĺženie štátu
- netransparentné hospodárenie s prostriedkami štátnych účelových fondov, nedostatočná kontrola hospodárnosti, často nedostatočná efektívnosť
- málo účinná podpora malých a stredných podnikateľov a podmienok pre zamestnanosť - negatívny dopad na vývoj spoločnosti

- pristúpenie vlády SR a hospodárskych rezortov v r. 1999-2000 k zásadnej reštrukturalizácii a ozdraveniu podnikovej sféry a bankového sektora, privatizácii veľkých štátnych podnikov, zásadným ozdravným opatreniam

20. Prevažujúci nepriaznivý vývoj v sektore pôdohospodárstva

- nepriaznivý ekonomický vývoj poľnohospodárstva – celkové zníženie produkcie a zamestnanosti, nízka úroveň reštrukturalizácie a nedostatočná technologická vybavenosť (konzervovanie zastaralých organizačných foriem, nízka produktivita práce, nízka konkurencieschopnosť s vyspelými krajinami) - nedostatočné využívanie potenciálu poľnohospodárstva a potravinárstva a predpokladov na potravinovú sebestačnosť vo väčšine agropotravinárskych produktov
- dlhodobé znižovanie výmery poľnohospodárskej pôdy až na dolnú hranicu potravinovej bezpečnosti, zvyšovanie výmery územia s dlhodobou, resp. trvalou stratou produkčnej schopnosti (zastavané územia, urbanizované plochy), nevyužívanie časti pôdneho fondu (ekonomické problémy poľnohospodárskeho sektora)
- nedostatočná podpora rozvoja alternatívneho (organického, ekologického) poľnohospodárstva a integrovaného rozvoja vidieka
- pomalý a nedoriešený proces obnovy vlastníckych vzťahov k pôde a majetku – pozemkové úpravy, reštitúcie
- nepriaznivý ekonomický vývoj lesného hospodárstva – pokles HDP a zamestnanosti, reálneho speňaženia dreva, zaostávanie kvality produktov, nepriaznivý vývoj výrobného kapitálového faktoru sprevádzaný nízkou mierou investovania, len čiastočne vyvážený zlepšujúcimi sa niektorými ukazovateľmi (zvyšovanie výmery, zlepšovanie vekovej štruktúry, pozitívny vývoj zásob dreva)
- nevyhovujúce trendy vo vodnom hospodárstve – preferovanie veľkokapacitných zdrojov vzdialených od miesta spotreby, centralizované riadenie, cenové deformácie (regulácia ceny bez závislosti na skutočnej výške nákladov) – nejasná transformácia a presun kompetencií na obce
- nerovnováha v dostupnosti vodných zdrojov, prekračovanie ekologických limitov využiteľnosti zásob vôd v niektorých oblastiach
- absencia systému oceňovania mimoprodukčných funkcií prírodných zdrojov (najmä pôdy, lesa a vody) – deformácie v ekonomike pôdohospodárstva, neadekvátne postavenie odvetví v hospodárstve

21. Prevažujúci nepriaznivý vývoj v oblasti výrobného sektora

- pokles podielu priemyslu na tvorbe HDP a znižovanie zamestnanosti v priemyselných odvetviach – nesprevádzané adekvátnym presunom produkcie a pracovných príležitostí do moderných odvetví (najmä sektoru služieb a informačných technológií)
- nekonceptná a neukončená reštrukturalizácia výroby spôsobujúca úpadok množstva podnikov (nedostatok prostriedkov na investovanie, platobná neschopnosť, zadiženie podnikov, ale aj nekompetentné riadenie a rozkrádanie majetku vyúsťujúce do likvidácie množstva podnikov a vytvárania tisícok nezamestnaných)
- pravdepodobnosť ďalších regresívnych zmien priemyslu (nepriaznivá vnútorná štruktúra priemyslu, podkapitalizovanie odvetví, nekvalifikovaná pracovná sila, skupinové záujmy, neexistencia stratégie rozvoja jednotlivých odvetví)
- nekonceptný vývoj odvetvia ťažby nerastných surovín, neexistencia štátnej politiky a stratégie

- čiastočne pozitívne trendy v priemyselnej výrobe – rast produktivity práce a celkový nárast výroby v moderných odvetviach (napr. výroba motorových vozidiel), pokles výroby v tradičných odvetviach náročných na suroviny a zaťaženie prostredia (najmä ťažký priemysel)

22. Prevažujúci nepriaznivý vývoj v oblasti rozvoja dopravnej infraštruktúry a cestovného ruchu

- pokles významu verejnej a hromadnej dopravy, preferovanie cestnej osobnej a nákladnej dopravy, nedostatočné využívanie kombinovanej dopravy
- úpadok železničnej dopravy - klesanie výkonov, zaostávanie technickej základne, neriešenie modernizácie železničných tratí a infraštruktúry
- nedostatočný rozvoj a údržba dopravnej infraštruktúry nižšieho rádu (najmä v okrajových regiónoch)
- mimoriadne nepriaznivý vývoj cestovného ruchu napriek jeho vysokému potenciálu – stály pokles príjmov z aktívneho zahraničného cestovného ruchu, rast výdavkov na pasívny zahraničný cestovný ruch, trvalý pokles podielu odvetvia na tvorbe HDP

23. Rozporný vývoj v oblasti bankového sektora

- veľký rozvoj bankového sektora a poisťovníctva v 90-tych rokoch, avšak prevažujúci živelný vývoj - prevaha nepriaznivých trendov (netransparentné hospodárenie, rizikové úvery, nedostatočná podpora podnikateľov a rozvojových projektov) vyúsťujúcich do likvidácie viacerých peňažných ústavov
- snaha štátu o reštrukturalizáciu a ozdravenie bankového sektora (1999-2000)

24. Energetická a surovinová náročnosť a malá efektívnosť hospodárstva SR

- pretrvávajúca vysoká surovinová, materiálová a energetická náročnosť ekonomiky (najmä priemyselných odvetví) napriek určitým pozitívnym trendom v spotrebe energie
- neefektívne využívanie energie – veľký podiel energeticky náročného priemyslu so zastaralými technológiami, veľké straty energie v rozvodoch, plýtvanie energiou v dôsledku netrhovej cenovej politiky (regulované ceny)
- pretrvávajúca geopolitická závislosť SR na dodávkach strategických surovín (ropa, zemný plyn, uhlie, urán) z východoeurópskeho regiónu

G. Životné prostredie

25. Nedostatočné využívanie obnoviteľných zdrojov energie a problematika jadrovej energie

- preferovanie využívania neobnoviteľných zdrojov energie, najmä jadrovej energie
- nedoriešené otázky odstavenia a vyradovania jadrových elektrární z prevádzky a zadnej časti palivového cyklu jadrovej energetiky (nakladanie s vyhoreným jadrovým palivom a rádioaktívnymi odpadmi)
- predlžovanie životnosti jadrových elektrární napriek medzinárodným záväzkom (JE Bohunice), snahy o dostavanie 3. a 4. bloku JE Mochovce napriek záväzku vlády a energetickej koncepcii SR

- nedostatočné využívanie obnoviteľných zdrojov energie (najmä geotermálna energia, slnečná a veterná energia) napriek ich pomerne vysokému potenciálu
- nevhodná štruktúra využívania hydroenergetického potenciálu - preferovanie veľkých vodných diel, veľmi nízky podiel výstavby malých vodných elektrární

26. Pretrvávajúca environmentálna záťaž prostredia

- čiastkové zlepšenie kvality väčšiny zložiek prostredia v 90-tych rokoch v súvislosti s útlmom pôdohospodárstva, poklesom priemyselnej výroby a modernizáciou výroby (najmä zavádzaním nových technológií, zmenou palivovej základne, ekonomickými nástrojmi) – zlepšovanie situácie napr. v imisnom zaťažení územia, spotrebe látok poškodzujúcich ozónovú vrstvu, zaťažení pôdy a lesa a pod.
- pretrvávajúce regionálne znečistenie ovzdušia, sprievodná degradácia prostredia (acidifikácia) a nepriaznivé zdravotné vplyvy na obyvateľov ohrozených oblastí SR
- pretrvávajúca nepriaznivá kvalita povrchových a podzemných vôd zapríčinená nedostatočným čistením odpadových priemyselných a komunálnych vôd a veľkoplošným znečistením (poľnohospodárstvo, urbanizácia)
- pretrvávajúca deštrukcia pôdneho fondu v dôsledku vodnej a veternej erózie pôdy, zhutnenia pôdy a niektorých nepriaznivých trendov vo fyzikálnych vlastnostiach pôdy (okysľovanie pôdy, znižovanie zásob humusu a obsahu živín)
- pretrvávajúca kontaminácia pôdneho fondu v dôsledku priemyselnej výroby a imisného zaťaženia (acidifikácia pôd, kontaminácia toxickými látkami)
- pretrvávajúce ohrozenie genofondu a ekologickej stability krajiny – oslabenie populácií rastlínstva a živočíchstva, zníženie biodiverzity najmä v urbanizovaných a poľnohospodárskych oblastiach
- pretrvávajúce imisné zaťaženie a iné nepriaznivé faktory zdravotného stavu lesných porastov (defoliácia, choroby, škodcovia, prírodné škodlivé činitele) ako dôsledok hospodárskej činnosti človeka vrátane nevhodného charakteru lesného hospodárstva, avšak zlepšovanie viacerých ukazovateľov
- pretrvávajúce nedostatky v nakladaní s odpadmi – nedostatočné spracovanie a ďalšie využívanie odpadov, nízky podiel separovaného zberu, nedoriešená problematika skladovania a likvidácie jadrového odpadu, nárast produkcie komunálneho odpadu
- nedostatočné riešenie problematiky tzv. starých environmentálnych záťaží – najmä devastovaných území vplyvom banskej činnosti, ťažby nerastných surovín a sprievodných aktivít (najmä ukladania materiálu)
- pretrvávajúce riziko kontaminácie potravín, zvyšujúce sa riziko environmentálnej mutagenézy a možné riziká geneticky modifikovaných potravín

27. Nepriaznivé dôsledky globálnej zmeny klímy a narušenia ozónovej vrstvy

- zmeny klimatických parametrov - predpokladané zvýšenie teplôt, nepriaznivé zmeny v zrážkovom režime, zvýraznenie suchých období, pokles pôdnej vlhkosti
- zmeny hydrologických parametrov - prietokový režim vodných tokov, pokles zásob podzemných vôd, zvýšenie nebezpečenstva vzniku povodní a záplav, ale aj suchých období
- prekračovanie kritických koncentrácií prízemného ozónu pre poľnohospodárske plodiny a lesné ekosystémy

- úbytok stratosférického ozónu so sprievodnými negatívnymi vplyvmi najmä na zdravie človeka a iné organizmy

28. Rozdielna kvalita životného prostredia v regiónoch Slovenska

- vysoká biodiverzita územia Slovenska v celoeurópskom kontexte – relatívne dobre zachované prírodné a kultúrne dedičstvo ako vhodný základ pre zachovanie a zlepšenie ekologickej kvality územia
- pretrvávajúce znečistenie, degradácia prostredia a zaťaženie obyvateľov v tzv. ohrozených oblastiach SR s nízkou kvalitou životného prostredia (napriek nespornému zlepšovaniu jednotlivých ukazovateľov)
- zvyšujúce sa zdravotné riziká obyvateľov miest a obcí ležiacich na hlavných dopravných ťahoch (hlukové zaťaženie, zvýšená nehodovosť)
- celková nízka kvalita prostredia vo väčších mestách v dôsledku pôsobenia celého komplexu nepriaznivých faktorov
- nedostatočná úroveň infraštruktúry obcí (najmä vodovod a kanalizácia) v niektorých oblastiach (najmä východné a severné Slovensko) a s tým súvisiace zdravotné riziká.
- zdravotné riziká spojené s dlhodobým pôsobením nebezpečných a zvláštnych odpadov – najmä na skládkach odpadov, haldách a odkaliskách v urbanizovaných územiach
- nedostatočné zohľadnenie tzv. geobariér ako aktuálnych a potenciálnych obmedzujúcich faktorov rozvoja (napr. prirodzená rádioaktivita prostredia a jej vplyv na zdravie obyvateľov pri bytovej výstavbe, zvyšujúce sa riziko prírodných katastrof a pohrôm)
- využívanie krajinneho plánovania ako nástroja na zvyšovanie environmentálnej a ekologickej kvality krajiny, regulatívy územného rozvoja, formovanie systému ekologickej stability, elimináciu negatívnych faktorov.

III.2 ANALÝZA SILNÝCH A SLABÝCH STRÁNOK, PRÍLEŽITOSTÍ A RIZÍK (SWOT ANALÝZA) SÚČASNÉHO STAVU SPOLOČNOSTI VO VZŤAHU K TUR

SWOT analýza je nástrojom používaným na počiatočných stupňoch rozhodovacích procesov ako súčasť strategického plánovania. Bola vyvinutá predovšetkým ako nástroj pre priemysel, určený na hodnotenie podnikovej sféry a jej strategické plánovanie, napriek tomu tento druh analýzy sa v súčasnosti rutinne využíva v oblasti vzdelávania, územného plánovania, ale aj environmentálneho plánovania. Hodnotenie vnútorných predností a nedostatkov (silné a slabé stránky) sprevádzané pochopením vonkajších faktorov (príležitosti a riziká) výrazne pomáha pri formulovaní vízií a stratégií do budúcnosti.

Heslovito uvedené silné stránky a príležitosti, ako aj slabé stránky a riziká predstavujú celkové zhodnotenie východiskového stavu TUR SR vychádzajúce z podrobných analýz uskutočnených v rámci NSTUR. Z protirečivosti niektorých hesiel (to, čo sa javí ako silná stránka, resp. príležitosť, sa z iného uhla pohľadu môže javiť aj ako slabá stránka, resp. riziko) je zrejmé, že koncept TUR je naozaj veľmi zložitá a komplexná problematika.

Silné stránky a príležitosti podporujúce trvalo udržateľný rozvoj Slovenska sú najmä:

- rozvoj modernej parlamentnej demokracie, súvisiaca reforma inštitúcií a novelizácia právnych predpisov (zákony, strategické a koncepčné dokumenty, Ústava SR)

- začatie procesu zásadných reforiem spoločnosti - najmä reforma verejnej správy, reforma vzdelávania a výchovy, sociálna reforma
- postupný presun kompetencií "zhora nadol" - od štátu k samosprávam, bližšie k občanom
- rozvoj tretieho sektora (najmä MVO) - vznik a rozvoj mnohých záujmových organizácií, združení, sietí vytváraných občanmi, podnikateľskou sférou a obcami
- postupná zmena kolektívneho uvažovania a jednaní (typického pre etapu socializmu) na individuálne - čoraz väčšiu váhu nadobúda občan, jeho konkrétne vedomosti a schopnosti
- budovanie trhovej ekonomiky - celková liberalizácia ekonomického prostredia, sprevádzaná rozsiahlou privatizáciou štátneho majetku a rozvojom súkromného podnikania (v súčasnosti vytvára súkromná sféra viac ako 80 % HDP)
- relatívne uspokojujúci vývoj v oblasti inflácie a menovej politiky - po prudkom páde reálnych príjmov obyvateľstva v rokoch 1990-93 nastala postupná stabilizácia a v rokoch 1998-99 reálna mzda prevýšila dosahované hodnoty pred rokom 1990
- prevažujúci pozitívny vývoj kvality prírodných zdrojov a krajiny - zlepšujúca sa situácia v oblasti čistoty ovzdušia, kvality povrchových vôd, zníženie zaťaženia krajiny exploataciou prírodných zdrojov, poľnohospodárstvom a lesným hospodárstvom
- predvstupový proces SR do Európskej únie a s tým súvisiace zmeny najmä v inštitucionálnej oblasti
- pozvanie SR do OECD, ktoré je potvrdením zlepšujúcej sa medzinárodnej pozície SR a malo by byť predpokladom pre pozitívny vývoj ekonomiky a spoločnosti.

Slabé stránky a riziká ohrozujúce trvalo udržateľný rozvoj Slovenska sú najmä:

- nepriaznivá situácia v spoločnosti - nízka úroveň morálky a právneho vedomia (pretrvávajúce deformácie z obdobia totality)
- pomýlená hierarchia hodnôt a priorít - čoraz väčšie rozšírenie konzumného spôsobu života a preferencie materiálnych hodnôt nad duchovnými
- nepripravenosť, ale najmä nedostatok občanov ochotných realizovať zásadnú zmenu - zvýšená miera neistoty sprevádzaná podstatne zvýšenou požiadavkou zdieľania zodpovednosti za svoj osud a za vývoj celej spoločnosti je vnímaná veľkou časťou občanov Slovenska negatívne
- nedostatočná transparentnosť rozhodovania vo verejnej správe, pretrvávajúca korupcia a klientelizmus
- pretrvávajúce chápanie verejnej správy ako nástroja moci a nie ako prostriedku slúžiaceho občanom
- pretrvávajúci rezortizmus a krátkodobosť v plánovaní rozvoja, bez rešpektovania dlhodobých, trvalých priorít spoločnosti
- celková pomalosť a malá účinnosť reforiem, ktoré zatiaľ občania ani spoločnosť ako celok pozitívne nepocitujú (pretrvávajú skeptický až negatívny postoj k vývoju a výsledkom dosiahnutým počas uplynulého desaťročia)
- zhoršovanie kvality života niektorých skupín občanov – predovšetkým rodín s malými deťmi, dlhodobo nezamestnaných, neúplných rodín, dôchodcov
- celkovo málo výkonná a nevhodne štrukturovaná ekonomika typická pre industriálnu spoločnosť
- dôraz na ďalší rozvoj a modernizáciu priemyslu (pričom prioritnými sú doteraz tradičné odvetvia - hutníctvo, jadrová energetika, strojárstvo, chemický priemysel a pod.)

- snaha o záchranu neefektívnych veľkých podnikov, zachovanie tradičného poľnohospodárstva, prioritizovanie bankového a finančného sektora
- nedostatočné zdroje pre financovanie a rozvoj ostatných “neproduktívnych” sektorov (sociálna sféra, kultúra, školstvo a veda, zdravotníctvo, životné prostredie)
- nedostatočné zastúpenie perspektívnych odvetví založených na moderných technológiách a efektívnom využívaní pracovnej sily a prostriedkov, nedostatočný dôraz na rozvoj štruktúr informačnej spoločnosti
- vysoká energetická náročnosť hospodárstva a nízke využívanie obnoviteľných zdrojov energie
- pretrvávajúce znečistenie podzemných vôd, kontaminácia pôd a substrátu, zlý zdravotný stav lesov.

Výzvou TUR slovenskej spoločnosti z hľadiska historického a kultúrneho kontextu je hľadať a nachádzať pretrhnuté tradície a kontinuitu svojho historického vývoja, obnoviť sídelnú identitu, rozvíjať harmonické vzťahy jednotlivca a spoločnosti s prostredím, progresívnymi technológiami nadviazať na tradičné formy hospodárenia zabezpečujúce zachovanie hodnôt kultúrno-historického a prírodného prostredia.

V sociálnej oblasti je výzvou TUR lepšia kvalita života spoločnosti, v rámci ktorej by sa mali vytvárať primerané podmienky pre uspokojenie rozvojových potrieb každého člena spoločnosti nielen v súčasnosti, ale aj pre uspokojovanie potrieb budúcich generácií.

Je zrejme, že v súčasnom globalizujúcom sa svete nie je možné dlhodobo udržať slovenskú ekonomiku fungujúcu na odlišných princípoch ako vyspelá svetová ekonomika. Najväčšou výzvou pre Slovensko je preto prispôbiť sa uvedenému trendu modernizácie a postupne vytvoriť progresívnu trvalo udržateľnú ekonomiku.

Východiskový stav TUR na Slovensku z environmentálneho hľadiska je síce nádejný vzhľadom k výskytu viacerých pozitívnych trendov, ale zároveň aj nejednoznačný vzhľadom k pretrvávaniu niektorých negatívnych javov a trendov - tieto však presahujú environmentálny rozmer a týkajú sa skôr celkového stavu spoločnosti a ekonomiky.

Doterajší vývoj slovenskej spoločnosti je teda zložitý, komplexný a nejednoznačný. Nesporné úspechy politickej, spoločenskej a ekonomickej transformácie v 90-tych rokoch sú sprevádzané aj mnohými chybnými krokmi a nedostatkami, ktoré žiaľ v niektorých oblastiach prevažujú. Po desiatich rokoch, počas ktorých sa Slovensko snaží zaviesť nové reformy, zmeniť svoj obraz, zlepšiť svoju prosperitu, hľadať nové formy riadenia a vzájomnej komunikácie všetkých subjektov na medzinárodnej, národnej, regionálnej a miestnej úrovni je zrejme, že nám **chýba komplexná strategická vízia rozvoja spoločnosti na vládnej úrovni**. Národná stratégia trvalo udržateľného rozvoja v SR by mala predstavovať práve dokument takéhoto charakteru.

Vypracovaním a prijatím Národnej stratégie TUR pre SR sa ponúka možnosť reálne oživiť celospoločenský a ľudský potenciál Slovenskej republiky, osloviť a zapojiť všetky veľké skupiny spoločnosti do prípravy novej cesty rozvoja a riadenia spoločnosti a vytvorenia nového inštitucionálneho rámca pre občiansku, vzdelanú a prosperujúcu spoločnosť.

III.3 HODNOTENIE PRIEREZOVÝCH ROZVOJOVÝCH DOKUMENTOV A VYBRANÝCH REZORTNÝCH POLITÍK VO VZŤAHU K TRVALO UDRŽATEĽNÉMU ROZVOJU

Inštitucionálne predpoklady predstavujú základ uplatňovania TUR v spoločnosti. Okrem samotných inštitúcií sú to predovšetkým koncepčné a strategické rozvojové dokumenty, ktoré môžu významnou mierou ovplyvniť smerovanie spoločnosti k TUR.

V SR boli do roku 1997 rozvojové dokumenty pripravované v súlade s požiadavkami TUR výnimkou napriek tomu, že SR v roku 1992 prijala závery Konferencie OSN o životnom prostredí a rozvoji (UNCED), ako aj závery ďalších významných medzinárodných konferencií a dohovorov a už v Európskej dohode o pridružení (1993) je priamo uvádzaný TUR. Zreteľnú pozitívnu zmenu možno zaznamenať až po roku 1997, kedy vláda SR schválila Konceptiu uplatňovania Agendy 21 a vyhodnocovania uplatňovania ukazovateľov TUR v SR, ale najmä po roku 1998, keď vo svojom programovom vyhlásení deklarovala princípy TUR za rozhodujúce pre rozvoj spoločnosti. Pozitívny posun v príprave rozvojových dokumentov na princípoch TUR súvisí aj s posilnením predvstupovej stratégie (Európska rada, Luxemburg, december 1997), odštartovaním analytického skúmania legislatívy EÚ v apríli 1998 ale najmä prizvaním SR na rokovania o vstupe do EÚ na helsinkom summite v decembri 1999. Predvstupový proces sa významnou mierou dotýka aj prípravy zásadných koncepčných a strategických dokumentov, ktoré sa predkladajú posúdenie a pripomienkovanie EK.

V rokoch 1999-2000 vláda SR schválila resp. zaradila do svojho plánu činnosti niekoľko významných prierezových dokumentov, ktoré prakticky všetky deklarujú, že vychádzajú z princíпов TUR, alebo majú za cieľ podporiť TUR. Viaceré z nich prešli verejným pripomienkovaním a diskusiou, prípadne už na ich spracovaní sa podieľali zástupcovia mimovládnych organizácií, záujmových združení, predstavitelia samosprávy, vedeckých, výskumných a univerzitných pracovísk. Sú to predovšetkým: **Koncepcia decentralizácie a modernizácie verejnej správy** (Úrad vlády SR, schválená uznesením vlády č. 230/2000 zo dňa 11.4.2000), **Integrovaný plán regionálneho a sociálneho rozvoja SR pre realizáciu programu PHARE 2000, časť 1 - Národná rozvojová stratégia** (MVRR SR, schválený uznesením vlády SR č. 923/1999), **Plán rozvoja vidieka Slovenskej republiky pre implementáciu programu SAPARD** (MP SR, schválený uznesením vlády SR č. 1007/1999 dňa 17.11.1999 – na základe pripomienok EK bol upravený plán zaslaný do EK dňa 16.5.2000). Medzi prierezové dokumenty vzhľadom na šírku záberu cieľov treba zaradiť aj **Národný environmentálny akčný program II** (MŽP SR, schválený vládou SR v decembri 1999). Pripravujú sa ďalšie zásadné prierezové dokumenty, a to **Národný plán regionálneho rozvoja SR** (MVRR SR, do vlády bude dokument predložený v novembri 2000). Pripravuje sa nová **Koncepcia územného rozvoja Slovenska 2001 (KÚRS)** (MŽP SR, dokument je v štádiu verejného pripomienkovania).

Všetky zásadné rozvojové stratégie, politiky, koncepcie, plány, programy, ale aj právne predpisy (ďalej "rozvojový dokument") na národnej, regionálnej a miestnej úrovni by mali byť ešte pred ich schválením verejne pripomienkované a komplexne odborne hodnotené z hľadiska toho, či podporujú smerovania rozvoja spoločnosti k dosiahnutiu TUR. Súčasne by sa mali v zmysle § 35 zákona NR SR č. 127/1994 Z. z. o posudzovaní vplyvov na životné prostredie predložiť na verejné pripomienkovanie a podrobiť strategickému environmentálnemu hodnoteniu.

Pri hodnotení dokumentov je potrebné prihliadať na všetky aspekty TUR (sociálne, kultúrno-historické, ekonomické, environmentálne a inštitucionálne) a ich vzájomné dlhodobé súvislosti. Je preto treba posúdiť:

- do akej miery zábery rozvojového dokumentu dávajú predpoklady a vytvárajú podmienky pre podporu smerovania k TUR
- aké nástroje na presadenie vyššie uvedených zmien a vytvorenia podmienok pre podporu TUR rozvojový dokument odporúča

- aké kapacitné (inštitucionálne) zabezpečenie bude implementácia dokumentu vyžadovať tak, aby sa navrhované nástroje mohli úspešne uplatniť pri podpore smerovania k TUR.

Zásadné rozvojové dokumenty by mali spĺňať základné princípy a kritériá z hľadiska podpory smerovania k TUR. Pre hodnotenie rozvojových koncepcií, plánov a programov, ale aj zákonov a všetkých dôležitých rozhodnutí, ovplyvňujúcich rozvoj spoločnosti a kvalitu života všetkých občanov je možné aplikovať súbor nasledovných integrovaných princípov a kritérií TUR:

- zmena správania voči potrebám budúcich generácií
- zmena správania a postojov hlavných skupín spoločnosti pri uplatňovaní slobody a rovnoprávnosti (medzigeneračná, vnútrogeneračná a medziregionálna solidarita)
- zmena správania a postoja občanov k prevzatiu časti zodpovednosti za rozvoj spoločnosti, za rešpektovanie práv budúcich generácií, za medzigeneračnú, vnútrogeneračnú, medziregionálnu a medzinárodnú solidaritu
- zmena hodnotovej orientácie vo vzťahu k významu kultúrneho dedičstva, kultúrnej a spoločenskej identity, vzdelania a výchovy
- zmena správania a postojov k dosahovaniu vysokej a stabilnej úrovne hospodárskeho rastu a zamestnanosti, a to v súlade s požiadavkami TUR
- zmena správania a hodnotových orientácií vo vzťahu k životnému prostrediu, najmä vo vzťahu k prírode a prírodným zdrojom
- zmena v spôsobe organizácie a riadenia verejnej správy (s dôrazom na kompetentnosť, efektívnosť a transparentnosť riadenia, princíp subsidiarity, integrovaný prístup a pod.)
- zmena správania a postojov v rámci medzinárodnej spolupráce a zabezpečovania globálnej bezpečnosti.

V procese spracovania NSTUR boli vypracovaný postup posúdenia súladu rozvojových dokumentov s TUR (orientačný test "trvalej udržateľnosti"), ktorý je možné využiť predkladateľmi alebo spracovateľmi týchto dokumentov už počas ich prípravy, ale aj v prípade existujúcich dokumentov. Vybrané dokumenty uvádzané vyššie boli zároveň ako modelové príklady posúdené testom "trvalej udržateľnosti".

Vzťah TUR, prierezových dokumentov štátnej politiky a vybraných rezortných politik vrátane modelových príkladov testu trvalej udržateľnosti je bližšie hodnotený v prílohe NSTUR (kapitola III).

IV. SCENÁRE ĎALŠIEHO MOŽNÉHO VÝVOJA SPOLOČNOSTI

Formulovaná vízia TUR (žiadúci scenár) je dlhodobá a vo svojej podstate nealternatívna (bez dosiahnutia TUR nie je dlhodobý rozvoj ľudskej spoločnosti reálny). Súvisí s ňou však otázka možnosti viacerých variantov krátkodobého až strednodobého vývoja spoločnosti vo vzťahu k vízii TUR. Z hodnotenia doterajšieho vývoja a súčasnej východiskovej situácie SR vychádza formulovanie dvoch protichodných scenárov – negatívneho (s prevahou negatívnych javov a trendov vývoja) a pozitívneho (s prevahou pozitívnych javov a trendov vývoja).

Negatívny scenár je možné chápať ako taký ďalší vývoj slovenskej spoločnosti, ktorý by bol založený na prevahe pôsobenia doterajších negatívnych javov a trendov, vyvolávajúcich riziká a ohrozenia z hľadiska TUR. Realizácia scenára by znamenala nedostatočný rozvoj občianskej spoločnosti, pretrvávajúce problémy súvisiace s neefektívnou verejnou správou, prehĺbovanie hospodárskych a sociálnych problémov a disproporcií. Pretrvávalo by zaostávanie slovenskej ekonomiky, spôsobené zotrvačným spôsobom vývoja, nedostatočným rastom výkonnosti, konkurencieschopnosti, produktivity práce, reálnych miezd a životnej úrovne a rastom technologického zaostávania. Pretrvávala by absencia dlhodoberej vízie a stratégie rozvoja ekonomiky a spoločnosti. Dlhodobo by sa nedarilo znížiť nezamestnanosť, regionálne rozdiely by sa prehĺbovali za vzniku kriticky podrozvinutých, marginálnych regiónov. Školstvo, zdravotníctvo, kultúra a životné prostredie by trpeli nedostatkom zdrojov (vrátane ľudských) a celkovo podcenením ich významu. Pokračoval by rozvoj nepriaznivých sociálnych javov (závažná trestná činnosť, korupcia, narkománia, xenofóbia, rasizmus a iné sociálno-patologické javy). Rástla by ekonomická nerovnováha, sociálne a politické napätie, pribúdalo by spoločenských konfliktov. Vývoj životného prostredia by bol nejednoznačný, v závislosti na pretrvávaní viacerých negatívnych javov a trendov. Právne vedomie by stagnovalo či dokonca naďalej upadalo.

*Budúce smerovanie SR v trajektórii blízkej naznačenému negatívne scenáru by bolo jednoznačne nepriaznivé. Spochybnili by sa integračné ambície a celková hodnovernosť SR, slovenská spoločnosť by pretrvávala v hodnotovom vákuu a chaose, morálne zásady a princípy TUR by sa ignorovali. Celkovo takýto vývoj nevytvára predpoklady pre dlhodobé dosiahnutie vízie TUR a je možné označiť ho za **nežiadúci a neakceptovateľný**.*

Pozitívny scenár je chápaný ako pravdepodobný vývoj slovenskej spoločnosti v prípade presadenia pokračovania pozitívnych javov a trendov. Tento scenár predstavuje vytvorenie spoľahlivých základov právneho štátu, občianskej spoločnosti, efektívneho a konkurencieschopného hospodárstva, ale aj kvalitného školstva, zdravotníctva a životného prostredia, ako aj podporu vedy a kultúry. Rozvoj spoločnosti by bol budovaný prevažne na pozitívnych hodnotových základoch a morálnych zásadách. Scenár predpokladá prijatie SR do EÚ, s čím by bolo spojené posilnenie medzinárodnej pozície a prestíže, celkový prínos pre hospodárstvo, zvýšenie životnej úrovne občanov, skvalitnenie právneho systému. Medzi základné hodnoty uplatňované v spoločnosti by patrili napr. zabezpečenie trvalého mieru, jednotný postup a spoločné riešenie problémov, rovnosť medzi občanmi a medzi členskými štátmi, garantovanie základných slobôd, princípy solidarity a subsidiarity, zabezpečenie základných ekonomických a sociálnych potrieb občanov (bližšie v prílohe NSTUR, kapitola IV.). Celkovo vytvára pozitívny scenár vhodné predpoklady k dlhodobému prechodu k trvalo udržateľnej spoločnosti.

Na druhej strane môžu byť uplatnením tohto scenára ohrozené niektoré ciele TUR SR, a to v oblasti hospodárskej (celková nepripravenosť ekonomiky - viaceré hospodárske odvetvia sa môžu stať po vstupe SR do EÚ nekonkurencieschopné, pravdepodobné sú vysoké náklady na reštrukturalizáciu slovenskej ekonomiky, nedostatok kvalifikovaného vedúceho personálu), sociálnej (nedostatočná informovanosť a pripravenosť občanov na zmenu, jazykové a mentálne bariéry, odliv kvalifikovanej pracovnej sily do zahraničia, orientácia na

konzumné vzorce správania, väčšiu materiálnu náročnosť, rastúci individualizmus a väčšia otvorenosť voči sociálno-patologickým javom), životného prostredia (intenzifikácia a špecializácia poľnohospodárstva môže viesť k zníženiu biodiverzity, podporované môžu byť projekty narušujúce životné prostredie a pod.).

*Napriek niektorým argumentom proti vstupu do EÚ a s tým súvisiacimi rizikami je potrebné konštatovať, že pozitívny scenár vytvára vhodný a **potrebný predpoklad prechodu k trvalo udržateľnej spoločnosti.***

Pravdepodobný ďalší strednodobý vývoj spoločnosti SR je v prípade pokračovania súčasných a doterajších javov a trendov kombináciou oboch naznačených scenárov – súčasným pôsobením niektorých negatívnych aj pozitívnych trendov. V záujme dosiahnutia dlhodobej vízie TUR spoločnosti je *dôležité, aby bol vývoj usmerňovaný so snahou minimalizovania negatívnych trendov a podporovania pozitívnych trendov.*

Najväčšie reálne možnosti budúceho pozitívneho vývoja spoločnosti sú spojené s predvstupovým procesom SR do EÚ, v rámci ktorého sa realizuje množstvo významných inštitucionálnych zmien prevažne v podobe prijímania novej modernej legislatívy a budovania demokratických inštitúcií. K najvýznamnejším rozvojovým dokumentom zohľadňujúcim uvažovaný vstup SR do EÚ a podporujúcim aj budúce uplatnenie princípov TUR v praxi patria najmä *Koncepcia decentralizácie a modernizácie verejnej správy, Integrovaný plán regionálneho a sociálneho rozvoja SR pre realizáciu programu PHARE 2000, časť 1 - Národná rozvojová stratégia, Plán rozvoja vidieka Slovenskej republiky pre implementáciu programu SAPARD, Národný plán regionálneho rozvoja a Koncepcia územného rozvoja Slovenska 2001.* Aj viaceré rezortné rozvojové dokumenty najmä z posledných dvoch rokov si medzi svoje ciele alebo priority kladú smerovanie k TUR. *Národná stratégia trvalo udržateľného rozvoja SR* by po jej schválení mala predstavovať prierezový dokument rozvoja spoločnosti, integrujúci ciele vyššie uvedených dokumentov.

Najväčšie ohrozenia pozitívneho vývoja spoločnosti sú spojené s pretrvávajúcimi negatívnymi javmi v oblasti praktického fungovania inštitúcií, uplatňovania právnych predpisov a správania sa nielen verejných činiteľov, ale aj samotných občanov. Prejavujú sa napr. v doterajšom nízkom právnom vedomí a nedodržiavaní zákonov, deklaratívnom charaktere prijatých dokumentov a v absencii kontroly. V tejto súvislosti je zrejmé, že bez zásadnej zmeny fungovania spoločnosti, dôsledného dodržiavania právnych predpisov, realizácie a kontroly uplatňovania dokumentov je ohrozená nielen realizácia pozitívneho scenára, ale aj dlhodobá vízia TUR.

V. STRATÉGIA TRVALO UDRŽATEĽNÉHO ROZVOJA SLOVENSKEJ REPUBLIKY

V.1 ORIENTÁCIA A PRIORITY TRVALO UDRŽATEĽNÉHO ROZVOJA SLOVENSKEJ REPUBLIKY

Základnou orientáciou Slovenskej republiky by malo byť dlhodobé, cieľavedomé a komplexné smerovanie k vytváraniu spoločnosti založenej na princípoch trvalo udržateľného rozvoja a ich praktickom uplatňovaní. K dosiahnutiu tejto orientácie je potrebné vo všetkých sférach spoločnosti vychádzať zo základných princípov TUR a orientovať sa na tieto **dlhodobé priority** (integrované ciele) TUR SR:

- **rozvinutá demokratická krajina** - integrácia SR do rozhodujúcich svetových politických a hospodárskych štruktúr, využitie pozitívnych trendov globalizácie, prevzatie spoluzodpovednosti za globálny vývoj svetového spoločenstva, pozitívne ovplyvňovanie medzinárodného smerovania k trvalej udržateľnosti
- **moderný štát a systém verejnej správy** – rozvoj politického pluralitného systému, vytvorenie zodpovedajúcich právnych nástrojov a vybudovanie moderných inštitúcií, kvalitné a efektívne fungovanie systému verejnej správy (štát, región, obec) v prospech občanov
- **vyspelá občianska spoločnosť** – celková zmena hodnotových orientácií, posilnenie právneho vedomia, historického a národného povedomia, dosiahnutie vysokej úrovne vzdelanosti a informovanosti občanov a ich účasti na rozhodovaní, zmysluplne fungujúce zložky spoločnosti (združenie, rodina, občan)
- **vyvážený územný a regionálny rozvoj** – uplatnenie komplexného priestorového a územného plánovania, prednostný rozvoj zaostávajúcich a okrajových regiónov, uplatnenie inštitútu medziregionálnej solidarity, integrovaný rozvoj sídiel, obnovenie a udržiavanie historických štruktúr, sídelnej identity a foriem osídlenia
- **vysoká kvalita ľudských a spoločenských zdrojov** - vybudovanie zdravej, populačne vyváženej spoločnosti, zabezpečenie zvyšujúcej sa kvality života - sociálnych, ekonomických, kultúrnych a duchovných potrieb s dôrazom na problémové skupiny obyvateľstva, odstránenie negatívnych sociálnych a sociálno-patologických javov
- **nový model ekonomiky** – dosiahnutie dlhodobo fungujúceho moderného hospodárstva a informačnej spoločnosti, odstránenie štrukturálnych deformácií ekonomiky, vyvážený rozvoj hospodárstva s dôrazom na perspektívne moderné odvetvia a regionálne prírodno-sociálne podmienky
- **vysoká kvalita životného prostredia a prírodných zdrojov** – efektívna ochrana životného prostredia, šetrné využívanie prírodných zdrojov, odstránenie environmentálnych záťaží a poškodenia prostredia, limitovanie ekonomického rozvoja v súlade s prírodnými podmienkami a potenciálmi, dosiahnutie a udržanie kvalitného životného prostredia s dôrazom na ohrozené oblasti.

V.2 HLAVNÉ CIELE TRVALO UDRŽATEĽNÉHO ROZVOJA SLOVENSKEJ REPUBLIKY

Hlavné ciele TUR, ktoré je potrebné v rámci smerovania k vyššie uvedeným dlhodobým prioritám dosiahnuť, sú nasledovné:

1. Posilnenie medzinárodného postavenia a kreditu SR
2. Využitie pozitívnych trendov a potlačenie rizík globalizácie
3. Rozvoj demokracie, politického pluralitného systému, právnych nástrojov a inštitúcií
4. Zlepšenie fungovania štátu, jeho hlavných inštitúcií a verejnej správy
5. Podporovanie mimovládnych organizácií, záujmových združení a verejnosti v účasti na rozvoji spoločnosti
6. Posilnenie právneho vedomia, zmena hodnotových orientácií obyvateľov, výchova a osвета
7. Rozvoj kultúry, kultúrno-historického a národného povedomia
8. Vybudovanie moderného a kvalitného školského systému, podpora vedy a výskumu
9. Dosiahnutie vyváženého rozvoja sídelného prostredia a integrácia plánovacích činností
10. Prioritný rozvoj problémových (okrajových, marginálnych) regiónov
11. Podpora výstavby a údržby stavebného fondu a ochrana historických štruktúr v krajine
12. Dosiahnutie vyvážených demografických trendov a populačnej štruktúry obyvateľstva
13. Zlepšenie zdravotného stavu obyvateľstva a zdravotnej starostlivosti, skvalitnenie životného štýlu
14. Zlepšenie sociálnej štruktúry spoločnosti, zníženie nezamestnanosti a chudoby
15. Zlepšenie starostlivosti o problémové skupiny obyvateľov
16. Komplexné zlepšenie postavenia rómskej menšiny
17. Minimalizácia výskytu sociálno-patologických javov
18. Realizácia celkovej transformácie ekonomiky a hospodárstva
19. Zlepšenie hlavných ekonomických ukazovateľov hospodárstva
20. Rozvoj integrovaného modelu pôdohospodárstva
21. Reštrukturalizácia, modernizácia a ozdravenie výrobného sektora
22. Zlepšenie dopravnej infraštruktúry a rozvoj cestovného ruchu
23. Reštrukturalizácia a modernizácia bankového sektora
24. Zníženie energetickej a surovinovej náročnosti a zvýšenie efektívnosti hospodárstva SR
25. Zvýšenie podielu využívania obnoviteľných prírodných zdrojov energie
26. Zníženie environmentálneho zaťaženia prostredia
27. Zmiernenie dôsledkov globálnej zmeny klímy a narušenia ozónovej vrstvy
28. Zlepšenie kvality životného prostredia v regiónoch

V.3 CESTY A PROSTRIEDKY PODPORUJÚCE DOSIAHNUTIE STANOVENÝCH PRIORÍT A CIEĽOV

1. Posilnenie medzinárodného postavenia a kreditu SR

- úspešné ukončenie predvstupového procesu do EÚ, plnohodnotné členstvo v EÚ
- integrácia v západných bezpečnostných štruktúrach NATO
- proaktívne dodržiavanie medzinárodných záväzkov SR v oblasti dokumentov TUR a medzinárodných dohovorov
- iniciácia projektov podporujúcich TUR, aktívne pôsobenie v relevantných medzinárodných organizáciách (OSN, EÚ, OECD a i.) v prospech presadzovania trvalo udržateľného rozvoja v medzinárodnom kontexte
- aktívna účasť na medzinárodných aktivitách v oblasti odzbrojenia a kontroly zbrojenia, prevencie konfliktov a mierových operácií v rámci integrácie do NATO
- pomoc vytváraniu a udržiavaniu stabilného a spravodlivého medzinárodného ekonomického systému
- mobilizácia zdrojov na podporu „odkázaných“ krajín (slovenská zahraničná pomoc - AID)
- cezhraničná spolupráca regiónov (napr. cestou euroregiónov), spolupráca medzi partnerskými mestami a regiónmi na medzinárodných programoch a projektoch

2. Využitie pozitívnych trendov a potlačenie rizík globalizácie

- podporovanie zmeny myslenia a hodnotových orientácií slovenskej spoločnosti v zmysle prekonania industrializmu a pochopenia meniacej sa ekonomickej i spoločenskej reality, uľahčenie adaptácie spoločnosti na prebiehajúce civilizačné zmeny
- uplatnenie globálnych dlhodobých perspektív do politických a rozhodovacích procesov - vypracovanie stratégie adaptácie ekonomiky SR na podmienky globalizácie svetovej ekonomiky
- podpora zmeny pravidiel fungovania ekonomiky SR v smere jej adaptácie na vytvárajúce sa princípy globálnej svetovej ekonomiky
- zvýšenie informovanosti obyvateľov a všetkých skupín spoločnosti o príležitostiach a rizikách globalizácie
- vytvorenie podmienok pre uplatnenie možností vzdelania a pracovného uplatnenia, ako aj uplatnenia slovenských výrobcov na svetových trhoch
- minimalizácia rizík spojených s celosvetovým globalizačným procesom – podpora národnej identity, ochrana domácich výrobcov, stimulácia konkurencieschopnosti so zahraničnými výrobcami a pod.

3. Rozvoj demokracie, politického pluralitného systému, právnych nástrojov a inštitúcií

- stabilizácia efektívneho inštitucionálneho usporiadania, legislatívneho prostredia, fungujúcich inštitúcií, vyvážených kompetencií štátnej správy a samosprávy, účasti všetkých zložiek spoločnosti na verejnej správe
- politická stabilizácia spoločnosti, zabezpečenie funkčnosti a kvality ústavných orgánov, skvalitnenie výkonu zákonodarnej moci
- efektívnosť, kompetentnosť a transparentnosť fungovania verejnej správy i hospodárskej sféry

- integrovaný prístup v rozhodovacích procesoch vo všetkých sférach spoločnosti v súlade s požiadavkami TUR
- skvalitnenie procesu prípravy zákonov, komplexnosť rozhodnutí
- dobudovanie systému právnych predpisov zosúladeného s právom EÚ
- zvýšenie účinnosti právnych predpisov a posilnenie vynútiteľnosti práva
- zabezpečenie kontroly implementácie a dodržiavania prijatých zákonov v praxi
- zvýšenie efektívnosti a transparentnosti finančných tokov sprevádzajúcich poskytovanie, distribúciu a využívanie predvstupových fondov ISPA, SAPARD a PHARE
- používanie strategického environmentálneho hodnotenia ako nástroja na elimináciu negatívnych environmentálnych, sociálnych a ekonomických dopadov rozvoja
- zabezpečenie priemetu NSTUR a princípov TUR do rozvojových a plánovacích dokumentov na všetkých úrovniach
- vytvorenie prierezovej nadrezortnej inštitúcie – Národného centra trvalo udržateľného rozvoja a strategického plánovania
- posilnenie kompetencie a koordinácie činnosti poradných orgánov vlády, efektívnosť ich práce a reálnosť ich dosahu na rozhodovanie vlády
- pretransformovanie Rady vlády SR pre trvalo udržateľný rozvoj na prierezový autoritatívny orgán, rozšírenie kompetencií Rady vlády SR pre vedu a techniku
- dobudovanie štátneho a rezortných informačných systémov a ich sietí, sprístupnenie informácií občanom

4. Zlepšenie fungovania štátu, jeho hlavných inštitúcií a verejnej správy

- realizácia reformy verejnej správy (Konceptie decentralizácie a modernizácie verejnej správy)
- zabezpečenie uceleného a previazaného systému kontroly verejnej správy, jeho účinnosti a efektívneho fungovania
- zabezpečenie stabilného vnútorného prostredia – posilnenie polície, prebudovanie policajného systému z represívneho na preventívny
- posilnenie nezávislosti súdnictva, podstatné zlepšenie funkčnosti súdnych orgánov (rýchlosť, nezávislosť, transparentnosť, antikorupčné opatrenia)
- prebudovanie armády na stabilného garanta vonkajšej bezpečnosti SR v rámci demokratických západoeurópskych armádnych štruktúr
- posilnenie nezávislosti cirkvi od štátu, cirkevného školstva, systému cirkevných daní
- spravodlivé rozdelenie verejných zdrojov, dosiahnutie a zachovanie vysokej úrovne fungovania spoločenského systému
- uplatnenie nárokov na kvalitu a efektívnosť výkonu štátnej správy, samosprávy a kontrolného systému
- zlepšenie úrovne koordinácie medzi rezortmi i ostatnými subjektami v spoločnosti
- priaznivé inštitucionálne podmienky pre súdne a administratívne postupy, zvýšenie zodpovednosti a verejnej kontroly

- efektívne potieranie korupcie a iných celospoločensky nebezpečných prejavov a foriem kriminality vo všetkých sférach a na všetkých úrovniach verejnej správy, prokuratúry, súdnictva a ďalších zložiek spoločnosti.
- dobudovanie a posilnenie inšpekčných zložiek vo všetkých relevantných sférach spoločnosti
- posilnenie regulačných a monitorovacích orgánov pre oblasť štátnej pomoci, verejného obstarávania, cenných papierov, poisťovní, bánk, kapitálových trhov, životného prostredia
- regulácia, minimalizácia a odstraňovanie umelých disproporcií, zdrojov nestability, bezpečnostných rizík
- posilnenie odborného zázemia pre výkon verejnej správy a hospodárskej sféry, iniciácia vzniku a podpory rozvoja výskumných inštitúcií
- posilnenie kooperácie medzi vedeckou obcou, podnikateľským sektorom a tretím sektorom
- implementácia globálnych dlhodobých strategických programov rozvoja spoločnosti do politických a rozhodovacích procesov
- dosiahnutie rovnováhy vo všetkých sférach plánovacej a rozhodovacej činnosti, vzájomná podpora medzi jednotlivými dimenziami rozvoja v zmysle princípov trvalej udržateľnosti
- integrovaný manažment (trvalo udržateľný rozvoj) spoločnosti, zosúladienie environmentálnych požiadaviek so sociálnou a ekonomickou problematikou
- vzdelávanie pracovníkov verejnej správy v oblasti TUR
- prehodnotenie kompetencií a úloh orgánov verejnej správy pri presadzovaní TUR (napr. v otázkach gestorstva kapitol Agendy 21 a ukazovateľov TUR)
- zaradenie sledovania a vyhodnocovania ukazovateľov TUR do programov štátnych štatistických zisťovaní
- vytvorenie inštitucionálnych a organizačných predpokladov pre podporu TUR na regionálnej a miestnej úrovni

5. Podporovanie mimovládnych organizácií, záujmových združení a verejnosti v účasti na rozvoji spoločnosti

- posilnenie vplyvu verejnosti na rozhodovanie štátnych orgánov a verejnej správy
- vytvorenie priaznivých inštitucionálnych podmienok a posilnenie postavenia a finančného zabezpečenia tretieho sektora – mimovládnych organizácií a záujmových združení
- zlepšenie prístupu verejnosti k legislatívnym dokumentom, politikám, koncepciám, plánom a programom, vytvorenie podmienok na účinné uplatňovanie zákona o slobodnom prístupe k informáciám
- zvyšovanie úlohy verejno-súkromných partnerstiev pri rozvoji a riadení spoločnosti
- právne a organizačné zabezpečenie podmienok pre participáciu občanov na plánovaní a rozhodovaní
- posilnenie inštitútu priamej, samosprávnej a participatívnej demokracie a občianskej spoločnosti

- aktivácia angažovanosti občanov vo veciach verejných (miestna a regionálna identita), aktivácia zodpovedného a prirodzene motivovaného konania a správania, zlepšenie medziľudských vzťahov, solidarity a rešpektu medzi občanmi
- rozvíjanie pocitu spoluzodpovednosti (zdieľanej zodpovednosti) jednotlivcov za stav vecí verejných

6. Posilnenie právneho vedomia, zmena hodnotových orientácií obyvateľov, výchova a osвета

- zvýšenie právneho vedomia (vedomé a dobrovoľné dodržiavanie právneho poriadku a zákonov) a morálky občanov štátu (dodržiavanie morálnych zásad a princípov)
- duchovná obnova občianskej a kresťanskej morálky
- podpora environmentálnej výchovy a vzdelávania
- preferovanie spotreby založenej na uvedomelej skromnosti a rozumnej dostatočnosti, na regulácii a úsporách vstupov (materiálov, energie, tovaru a pod.), eliminácia konzumných vzorcov správania
- stabilizovanie inštitucionálnych podmienok pre výchovu, vzdelávanie a osvetu ako základného prostriedku zvyšovania kvality ľudského potenciálu a posilňovania sociálneho, kultúrneho, historického, environmentálneho a právneho povedomia
- zabezpečenie celonárodnej výchovy k ľudským právam, ochrany a presadzovania hospodárskych, sociálnych a kultúrnych práv
- zvýšenie informovanosti občanov o problematike TUR, vzdelávanie, výchova a propagácia konceptu TUR

7. Rozvoj kultúry, kultúrno-historického a národného povedomia

- budovanie zdravého vlastenectva a národnej identity na báze vlastnej histórie a kultúry, humanizmu a budovania národného povedomia
- podporovanie prirodzených regionálnych a lokálnych väzieb, vytváranie zdravého lokálpatriotizmu
- nadviazanie na pozitívne kultúrne tradície, podpora a rozvoj miestnej a regionálnej kultúry a osvetu
- podpora využívania kultúrnych zariadení a oživenia spolkových činností, folklórnych tradícií, miestnych kultúrnych, športových a iných podujatí
- posilnenie významu problematiky ochrany kultúrneho/historického dedičstva v spoločnosti
- uplatňovanie princípu historickej, kultúrnej a spoločenskej kontinuity
- integrovanie problematiky kultúrneho dedičstva a historického prostredia do učebných osnov, prehlbenie väzby k prostrediu

8. Vybudovanie moderného a kvalitného školského systému, podpora vedy a výskumu

- uskutočnenie zásadnej reformy školského systému, ozdravenie a racionalizácia vedy a výskumu
- prehlbovanie demokratizácie a humanizácie vzdelávania, zvýšenie vzdelanostnej úrovne

- rozvoj vzdelávacích príležitostí a rovnosti prístupu ku vzdelaniu
- zmeny v riadení, štruktúre a ekonomickom zabezpečení vzdelávacieho systému a zmeny v obsahu vzdelávania
- zaradenie kľúčových rozvojových tém do výchovy (ľudské práva, boj proti korupcii, európska dimenzia)
- skvalitnenie a rozšírenie výuky cudzích jazykov
- dosiahnutie vysokej kvality a proporčnosti vzdelávacieho procesu
- rozšírenie počtu multidisciplinárne a interdisciplinárne orientovaných odborov
- prepojenie vzdelávania s praxou a výchovou k tvorivosti, zvýšenie podielu praktických činností, spôsobilostí a zručností
- zabezpečenie dostatku kvalitných učebníc vo všetkých oblastiach
- výchova učiteľov v prioritných oblastiach – spoločenskovedné vzdelávanie, environmentálna oblasť, európska dimenzia
- uplatnenie školskej a mimoškolskej výchovy k trvalo udržateľnému životu ako súčasti výchovno-vzdelávacieho systému
- dobudovanie uceleného školského a mimoškolského systému environmentálnej a etickej výchovy a vzdelávania na kvalitatívne vyššej úrovni
- vytvorenie podmienok pre možnosti celoživotného vzdelávania
- zvýšenie kvality vysokoškolského vzdelávania - orientácia na kvalitu, výkonnosť a zodpovednosť absolventov vysokých škôl v záujme konkurencieschopnosti
- vytvorenie podmienok pre užšiu spoluprácu škôl a vedecko-výskumných organizácií
- podpora vedy a výskumu, dosiahnutie úrovne porovnateľnej s vyspelými európskymi krajinami
- vypracovanie podporných programov pre vytváranie nových organizačných štruktúr výskumu, vývoja a služieb v podnikateľskom a neziskovom sektore
- zabezpečenie prednostných podmienok pre využívanie moderných informačných a telekomunikačných technológií na všetkých vzdelávacích inštitúciách
- zabezpečenie vzdelávania obyvateľov v oblasti informačných technológií

9. Dosiahnutie vyváženého rozvoja sídelného prostredia a integrácia plánovacích činností

- uplatňovanie komplexného integrovaného plánovania v legislatíve aj pri praktickom výkone štátnej správy v SR - zosúladenie procesu územného plánovania, regionálneho plánovania, kultúrno-historickej topografie s ochranou krajiny a reálnym rozvojom územia
- zachovanie sídelnej rozmanitosti SR – revitalizácia a oživenie vidieckeho priestoru, kvalitatívny rozvoj mestských sídiel (zlepšenie bývania a služieb, racionálne využívanie zeme, estetizácia prostredia, stabilizácia mestskej populácie)
- obnovenie sociálneho kapitálu v sídlach a regiónoch, posilnenie sociálnej súdržnosti
- vytvorenie podmienok pre ochranu a obnovu miestnej a regionálnej identity
- podpora migračných trendov zabezpečujúcich proporcionálnejší rast mestských a vidieckych sídiel

- prednostné využívanie miestneho a regionálneho potenciálu pre rozvoj trhu práce, zlepšovanie kvality bývania, služieb, rozvoj rekreácie a cestovného ruchu
- podporovanie pozitívnych prvkov vidieckeho spôsobu života - zručnosť, spotrebiteľská skromnosť, schopnosť kombinovať rôzne zdroje príjmov, susedská výpomoc, miera sociálnej kontroly, a pod.
- uplatňovanie decentralizovaného riadenia a rozhodovania na princípoch subsidiarity, vrátane posilnenia inštitútu miestnych a regionálnych referend pri využívaní miestnych a regionálnych zdrojov
- dosiahnutie rozumnej miery sebestačnosti miestnych a regionálnych rozpočtov – väčšia participácia na daniach, znižovanie dotácií
- podpora väčšej sebestačnosti a menšej zraniteľnosti regionálnych a miestnych ekonomík, rozvíjanie nástrojov lokálnej a komunitnej ekonomiky

10. Prioritný rozvoj problémových (okrajových, marginálnych) regiónov

- postupné vyrovnanie regionálnych rozdielov prostredníctvom vhodnej demografickej, sociálnej a ekonomickej politiky
- zvýhodnenie bývania a práce na vidieku a v zaostávajúcich regiónoch, podpora rozvoja sídiel, dopravnej a technickej infraštruktúry v marginálnych regiónoch
- realizácia rozvojových programov udržateľného hospodárenia v zaostávajúcich regiónoch
- kompenzácia nevýhod zaostávajúcich regiónov prostredníctvom inštitútu medziregionálnej solidarity

11. Podpora výstavby a údržby stavebného fondu a ochrana historických štruktúr v krajine

- zlepšenie situácie v bytovej výstavbe realizáciou komplexnej bytovej politiky
- skvalitnenie bytového fondu a infraštruktúry najmä v zaostávajúcich oblastiach
- integrovaná ochrana kultúrnej krajiny, pamiatkového a hmotného fondu kultúrneho dedičstva, posilnenie kultúrno-historického potenciálu v rámci rozvojových zámerov miest, regiónov a rezortov
- obnovenie miestnej a regionálnej identity vo výstavbe
- združovanie viacsektorových a viaczdrojových finančných prostriedkov na zhodnocovanie a ochranu stavebného fondu a budovanie infraštruktúry
- využitie konceptu ochrany historického prostredia v pamiatkovej ochrane - podpora kontinuity historického vývoja
- regenerácia a revitalizácia kultúrneho dedičstva, miestnych kultúrnych a historických objektov, skvalitnenie a koordinácia pamiatkovej ochrany
- renesancia remeselných činností a tradičných zručností v starostlivosti o krajinu a harmonický rozvoj sídiel

12. Dosiahnutie vyvážených demografických trendov a populačnej štruktúry obyvateľstva

- integrácia populačných problémov do procesu plánovania a rozhodovania - vypracovanie populačnej politiky a realizácia populačných programov
- rozpracovanie a účinné uplatnenie programov plánovaného rodičovstva - zastavenie poklesu prirodzeného prírastku obyvateľov, zlepšenie vekovej štruktúry
- zvýšenie priemerného veku dožitia najmä mužskej populácie

13. Zlepšenie zdravotného stavu obyvateľstva a zdravotnej starostlivosti, skvalitnenie životného štýlu

- podporovanie systému zdravotnej starostlivosti založenom na primárnej prevencii, ochrane a podpore zdravia občanov – vypracovanie komplexnej zdravotnej politiky
- podporovanie preventívnej zdravotnej starostlivosti a zdravotnej výchovy - zvýšenie zodpovednosti občanov za vlastné zdravie, vrátane zvýšenej finančnej zainteresovanosti
- zlepšenie štýlu výživy obyvateľov, podpora zdravého životného štýlu
- zlepšenie ukazovateľov fyzického i duševného zdravotného stavu, znižovanie dojčenskej a detskej úmrtnosti, zvyšovanie očakávanej dĺžky života najmä u mužov
- zabezpečenie rovnomernej distribúcie finančných zdrojov a dostupnosti zdravotnej starostlivosti všetkým občanom
- zlepšenie koordinácie medzi zdravotníctvom, sociálnou starostlivosťou a ostatnými odvetvami na všetkých úrovniach štátnej správy a samosprávy

14. Zlepšenie sociálnej štruktúry spoločnosti, zníženie nezamestnanosti a chudoby

- vypracovanie integrovanej stratégie sociálneho rozvoja SR, podpora politiky komplexného rozvoja ľudských zdrojov
- vypracovanie programov vhodného a udržateľného hospodárenia a sociálneho rozvoja, mobilizácia vnútorných zdrojov na odstránenie a zmiernenie chudoby
- znižovanie sociálnych rozdielov v spoločnosti cieľavedomým posilnením postavenia a dôležitosti stredných vrstiev v spoločnosti a motivačnou podporou sociálne slabých vrstiev
- rešpektovanie ľudských práv, zabezpečenie rovnoprávneho prístupu k práci a vzdelaniu, eliminácia diskriminácie
- znižovanie nezamestnanosti prostredníctvom aktívnej politiky trhu práce, podporou vytvárania pracovných miest, priestorovej a profesijnej mobility, implementáciou rozvojových programov, zmenou štruktúry ekonomiky
- vytvorenie motivujúcich podmienok pre zamestnanosť v oblasti výšky podpory v nezamestnanosti, výšky dávok sociálnej pomoci a minimálnej mzdy
- posilnenie regionálnej politiky, využívanie miestnych zdrojov na tvorbu pracovných miest

15. Zlepšenie starostlivosti o problémové skupiny obyvateľov

- prednostná orientácia sociálnej stratégie a politiky na problémové skupiny obyvateľov (Rómovia, starší ľudia, mládež, rodina a pod.)

- vytvorenie podmienok pre plnohodnotný rozvoj rodiny ako základného predpokladu TUR spoločnosti
- zrovnoprávenie podmienok pre zamestnanie mužov a žien a pre prístup na trh práce znevýhodnených skupín občanov
- zvýšenie podielu žien v rozhodovacom procese a v politike, plánovaní, poradenstve a v špecializovaných službách
- zlepšenie kvality života staršej generácie
- podporovanie kvalitnej výchovy a vzdelania mladých ľudí, aktívna podpora ich zaradenia sa do spoločnosti a pracovného procesu

16. Komplexné zlepšenie postavenia rómskej menšiny

- vychovávanie spoločnosti k etnickej tolerancii
- podporovanie komplexnosti riešenia rómskej problematiky - zlepšovanie kultúry bývania, uplatňovanie progresívnych metód v oblasti vzdelávania, zvyšovanie kvality života
- aktívne zapojenie Rómov do riešenia ich problémov v rozhodovacom aj realizačnom procese, využitie tradičnej kultúry pre podporu pozitívneho etnického vedomia Rómov
- vybudovanie siete kvalifikovaných sociálnych pracovníkov a učiteľov špecializovaných na rómsku problematiku
- vytvorenie programov využívania voľného času pre rómske deti

17. Minimalizácia výskytu sociálno-patologických javov

- prijatie opatrení na účinný boj s kriminalitou a organizovaným zločinom
- tvorba sociálnych programov a programov prevencie výskytu sociálno-patologických javov
- vytvorenie lepších podmienok pre prácu v sociálnych službách
- iniciovanie kampane zameranej na odstránenie nevšímavosti a tolerance k sociálno-patologickým javom

18. Realizácia celkovej transformácie ekonomiky a hospodárstva

- rozpracovanie princípov a kritérií novej ekonomiky slúžiacej na podporu komplexného rozvoja ľudských zdrojov a nahrádzajúcej industriálnu ekonomiku
- prispôsobenie hospodárskej politiky SR k postupnému prechodu na Novú ekonomiku, podpora trendov prebiehajúcej civilizačnej transformácie – vypracovanie dlhodobej stratégie smerovania ekonomiky a spoločnosti SR
- realizácia štrukturálnej zmeny ekonomiky SR - podpora proporcionálneho rozvoja všetkých podštruktúr v smere decentralizácie, diverzifikácie a subsidiarity
- všestranná podpora rozvoja informačnej spoločnosti - vypracovanie stratégie rozvoja informačnej spoločnosti SR, vypracovanie strategických programov digitálnej ekonomiky, elektronického obchodovania a netw orkingu
- podporovanie vývoja moderných technológií

- primeraná demonopolizácia a decentralizácia ekonomiky SR, regulácia prirodzených monopolov
- podporovanie konkurenčného trhového prostredia a obmedzovanie pôsobenia domácich i zahraničných monopolných ekonomických i neekonomických štruktúr
- obmedzovanie prerozdelenia finančných prostriedkov a zdrojov prostredníctvom štátneho rozpočtu alebo reštrukturalizácie dlhov, portfólií podnikov, bánk, finančných a štátnych inštitúcií, obmedzovanie poskytovania štátnych záruk
- uplatnenie ekonomických, finančných a daňových nástrojov podporujúcich TUR (napr. ekologická daňová reforma)

19. Zlepšenie hlavných ekonomických ukazovateľov hospodárstva

- dlhodobé znižovanie miery inflácie na úroveň blízku vyspelým krajinám, stabilizácia menového vývoja, zníženie miery zahraničnej zadĺženosti ekonomiky SR
- zlepšenie obchodnej bilancie a zmena jej štruktúry v prospech vývozu moderných tovarov a služieb
- stabilný vývoj domáceho produktu s miernou tendenciou rastu, priblíženie úrovni blízkej krajinám EÚ (60 % do r. 2010)
- vytvorenie podmienok pre prísun zahraničného kapitálu do ekonomiky SR a zvýšenie objemu zahraničných investícií
- uplatňovanie fiškálnej politiky štátu založenej na reálnych príjmoch, znižovaní fiškálneho deficitu a oddžovaní štátu
- vybudovanie vyhovujúcej ekonomickej štruktúry spoločnosti – silná stredná vrstva, vyvážený pomer ekonomicky slabšej a silnej vrstvy

20. Rozvoj integrovaného modelu pôdohospodárstva

- celková reštrukturalizácia pôdohospodárstva – využívanie produkčnej schopnosti pôd a zdrojov krajiny za súčasného rešpektovania environmentálnych podmienok a limitov na základe komplexnej pôdohospodárskej politiky
- oživenie poľnohospodárstva a lesného hospodárstva – zlepšenie hlavných ekonomických ukazovateľov
- strategické zachovanie potravinovej bezpečnosti - ochrana produkčného potenciálu pôd a genetického potenciálu kultúrnych rastlín
- vypracovanie systému ocenenia mimoprodukčných funkcií prírodných zdrojov a jeho zapracovanie do pôdohospodárskej politiky
- ukončenie procesu usporiadania vlastníckych vzťahov k pôde a pozemkových úprav
- vypracovanie a realizácia účinných opatrení na podporu alternatívneho (organického, ekologického poľnohospodárstva)
- podporovanie zachovania tradičných foriem pôdohospodárstva na vidieku ako podmienka zabezpečovania TUR
- dlhodobé zabezpečenie dostatku vodných zdrojov pre obyvateľov, rozpracovanie programov racionalizácie hospodárenia s vodou
- uplatňovanie udržateľného spôsobu vodného hospodárstva - integrovaný manažment povodí, diverzifikácia vodných zdrojov, decentralizácia riadenia

21. Reštrukturalizácia, modernizácia a ozdravenie výrobného sektora

- zabezpečenie reštrukturalizácie hospodárstva SR – zásadná reštrukturalizácia podnikovej sféry, zefektívnenie procesov konkurzov a vyrovnaní, ukončenie procesu privatizácie štátnych podnikov
- vytvorenie podmienok na reštrukturalizáciu priemyslu a modernizáciu jeho infraštruktúry, presun pracovných príležitostí do perspektívnych odvetví
- ozdravenie a stabilizácia priemyselnej výroby so zameraním na perspektívne odvetvia a moderné odvetvia
- proporcionálny rozvoj výroby s ohľadom na pridanú hodnotu, export a iné kľúčové ukazovatele
- diverzifikácia dovozu nerastných surovín a zníženie súvisiacej geopolitickej závislosti
- podpora malého a stredného podnikania ako základných pilierov zdravej fungujúcej ekonomiky
- zavedenie environmentálneho manažérstva v podnikoch, rozvoj a prenos environmentálne prijateľných technológií s cieľom zníženia zaťaženia zložiek životného prostredia
- minimalizácia tvorby odpadov, podpora uzavretých cyklov výroby

22. Zlepšenie dopravnej infraštruktúry a rozvoj cestovného ruchu

- skvalitnenie dopravy – zvýhodňovanie hromadných foriem dopravy pred individuálnou, podpora mestskej hromadnej dopravy, budovanie prímestských integrovaných systémov dopravy
- posilnenie železničnej dopravy, rekonštrukcia a modernizácia železničnej siete
- podpora železničnej a kombinovanej prepravy tovarov (nákladnej dopravy)
- dobudovanie základnej diaľničnej siete, zlepšenie prístupnosti regiónov a okrajových oblastí budovaním a údržbou cestnej siete nižšieho rádu
- podpora rozvoja cestovného ruchu – prioritný rozvoj domáceho cestovného ruchu a vytváranie podmienok pre podstatný nárast aktívneho zahraničného cestovného ruchu
- podpora domácich malých a stredných podnikateľov v oblasti cestového ruchu

23. Reštrukturalizácia a modernizácia bankového sektora

- privatizácia a ozdravenie bankových inštitúcií
- orientácia na poskytovanie úverov malým a stredným podnikateľom

24. Zníženie energetickej a surovinovej náročnosti a zvýšenie efektívnosti hospodárstva SR

- systematické znižovanie energetickej náročnosti národného hospodárstva SR vrátane realizácie Energetickej politiky SR a Programu znižovania energetickej náročnosti, priblíženie ku krajinám EÚ v ukazovateli energetickej náročnosti na vytvorenú jednotku HDP
- zníženie surovinovej a energetickej náročnosti hospodárstva SR na úroveň vyspelých krajín

- uskutočňovanie dlhodobej zmeny vzorcov výroby a spotreby v záujme znižovania energo-materiálových tokov a následného znižovania množstva odpadov
- uplatnenie ekonomických nástrojov v oblasti životného prostredia - riešenie environmentálnej zadržanosti, poplatky za znečistenie, podpora ekologickej gramotnosti a ekodesignu
- zavedenie ekologickej daňovej reformy – vytvorenie ekonomického prostredia rešpektujúceho a stimulujúceho ochranu životného prostredia, prírodných zdrojov a šetrné spotrebiteľské správanie
- stimulácia rozumnej dostatočnej spotreby surovín a tovarov, minimalizácia energetickej a surovinovej náročnosti výroby
- podpora rastu efektívnosti využívania zdrojov a surovín a smerovania k uzavretým produkčným a spotrebným cyklom
- podpora lokálnej ekonomiky, zavedenie alternatívnych ekonomických ukazovateľov, ekologického a sociálneho auditu
- zavedenie systému internalizácie externalít do cien výrobkov, služieb a produkcie – zahŕňať environmentálne a sociálne náklady do cien produktov
- zabezpečenie postupného odbúrania environmentálneho a iných druhov tzv. vnútorných dlhov z minulosti
- podpora prírode blízkyh prístupov pri využívaní prírodných zdrojov ako náhrada za používanie prírode vzdialených technokratických a veľkovýrobných spôsobov hospodárenia

25. Zvýšenie podielu využívania obnoviteľných prírodných zdrojov

- zabezpečenie environmentálne vhodného dlhodobého využívania prírodných zdrojov (dosiahnuť zachovanie, resp. regeneráciu a obnovu prírodných zdrojov)
- zosúladienie využívania neobnoviteľných zdrojov surovín s prírodnými podmienkami a potenciálmi územia SR a širšími medzinárodnými súvislosťami - realizovať novú surovinovú politiku SR
- znižovanie využívania neobnoviteľných zdrojov surovín a energie, surovinovo-energetických vstupov a strát, racionálne zhodnocovať všetky druhy energie
- postupný útlm a perspektívne ukončenie činnosti jadrovej energetiky, postupné budovanie náhradných energetických zdrojov
- zabezpečenie podstatného zvýšenia využívania obnoviteľných zdrojov energie – najmä geotermálnej energie a slnečnej energie
- zlepšenie štruktúry využívania hydroenergetického potenciálu zvýšením podielu malých vodných elektrární
- zavedenie účinnej legislatívy a vytvorenie vhodného ekonomického prostredia na produkciu energie z obnoviteľných zdrojov, rozvíjanie podporných technológií
- zabezpečenie environmentálne priaznivého využívania vodných zdrojov a vodohospodárskych úprav - integrovaný manažment povodí v súčinnosti s poľnohospodárskymi a lesohospodárskymi opatreniami, racionálne využívanie zdrojov

26. Zníženie environmentálneho zaťaženia prostredia

- zabezpečenie environmentálne vhodného využívania substrátu a reliéfu územia SR so zohľadnením potenciálnych a reálnych hazardov a rizík, realizácia sanácie postihnutých oblastí (likvidácia starých environmentálnych záťaží)
- zlepšenie kvality ovzdušia (znižovanie množstva emisií škodlivých látok)
- zabezpečenie dlhodobého zlepšovania kvality vodných zdrojov, vytvorenie podmienok na celkovú revitalizáciu najviac znečistených vodných tokov
- zníženie znečistenia podzemných vodných zdrojov vrátane monitorovania ich kvality, evidencie pôvodcov znečistenia a systému ich postihu.
- zabezpečenie dlhodobého zlepšovania kvality pôdných zdrojov - zvyšovanie produkčnosti pôdy pri zachovaní environmentálnych kritérií, znižovanie zaťaženia pôdy cudzorodými látkami (dekontaminácia pôdy, sanačné opatrenia, osobitná sústava hospodárenia)
- zníženie fyzikálneho poškodenia pôd (najmä vodnej a veternej erózie) - vypracovať a realizovať systém ochrany pôdy pred účinkami vodnej a veternej erózie
- environmentálne vhodné využívanie lesných zdrojov a dlhodobé zlepšovanie ich kvality (znižovanie imisného poškodenia, eliminácia pôsobenia škodlivých činiteľov) na princípe trvalého obhospodarovania lesov a využívania mimoprodukčných funkcií
- minimalizácia tvorby odpadov a environmentálne priaznivé nakladanie s nimi, recyklácia odpadov, druhotné využívanie, minimalizácia vzniku zvláštnych a nebezpečných odpadov
- minimalizácia výskytu environmentálnych rizikových faktorov zdravia človeka (rádioaktívne žiarenie, hluk a vibrácie, rizikové látky v potravinovom reťazci, environmentálna mutagenéza, genetické manipulácie, živelné pohromy, nehody)

27. Zmierňovanie dôsledkov globálnej zmeny klímy a narušenia ozónovej vrstvy

- zabezpečenie trvalého sledovania a vyhodnocovania hlavných makroklimatických a hydrologických parametrov vo vzťahu ku globálnej zmene klímy
- premietnutie očakávaných dôsledkov globálnej zmeny klímy a ich hydrologické dôsledky do odvetvových politík (najmä vodné hospodárstvo, poľnohospodárstvo a lesné hospodárstvo, ale aj iné odvetvia a sociálna sféra), praktická realizácia opatrení na elimináciu negatívnych vplyvov

28. Zlepšenie kvality životného prostredia v regiónoch

- využívanie krajiny v súlade s jej prirodzenými predpokladmi (potenciálmi) a za prísneho rešpektovania jej limitov, uplatňovanie regulatívov rozvoja územia a zabezpečenie ochrany jej významných hodnôt
- ochrana biodiverzity prírody a krajiny, prednostná dlhodobá ochrana cenných území, ich ekosystémov a druhová ochrana "in situ"
- dobudovanie siete chránených území, zvyšovanie kvality mestskej a vidieckej krajiny s dôrazom na revitalizáciu ohrozených oblastí
- zabezpečenie zachovania kultúrnej diverzity krajiny v súlade s prírodnými, historickými a sociálnymi podmienkami osídlenia

- posúdenie exponovanosti obyvateľstva v environmentálne citlivých oblastiach a väčších sídlach za účelom stanovenia priorít nápravných opatrení na všetkých úrovniach
- vyhodnotenie vzťahu zdravotného stavu obyvateľov SR a negatívnych faktorov životného prostredia, zlepšovanie podmienok pre zdravý život obyvateľov
- praktické uplatňovanie ochrany prírody a krajiny prostredníctvom regionálnej štátnej správy a samosprávy (formou realizácie komplexnej environmentálnej politiky, environmentálnych akčných programov, lokálnej Agendy 21)

VI. NÁVRH REALIZÁCIE NÁRODNEJ STRATÉGIE TRVALO UDRŽATEĽNÉHO ROZVOJA SLOVENSKEJ REPUBLIKY

Realizácia NSTUR v SR bude veľmi náročným a dlhodobým procesom, ktorého výsledkom by mal byť prechod spoločnosti na smerovanie k trvalo udržateľnému rozvoju. Táto úloha je o to náročnejšia, že hoci v súčasnosti existuje niekoľko desiatok národných stratégií TUR a teda aj inšpirácií pre SR, je zrejmé, že implementácia princípov a kritérií TUR do bežnej praxe je ovplyvnená národnými špecifikami a neexistuje univerzálny návod, ako dosiahnuť presmerovanie vývoja spoločnosti a krajiny k trvalo udržateľnému rozvoju. Každá národná stratégia je teda jedinečná, stanovuje špecifické cesty a ciele k TUR a nie je možné ju v inej krajine napodobňovať.

Z hľadiska dosiahnutia **dlhodobých priorit a hlavných cieľov TUR SR** je potrebné realizovať **ciele TUR** s využitím naznačených **ciest a prostriedkov** (uvedených v časti V.), ktoré majú stredno- až dlhodobý rámcový charakter a je ich potrebné rozpracovať v navrhovaných stratégiách sociálneho rozvoja SR, novej ekonomiky SR, informačnej spoločnosti SR a v aktualizácii štátnej environmentálnej politiky SR.

Základným predpokladom je **vybudovanie a neustále zdokonaľovanie právnych nástrojov a inštitúcií** vrátane účinných kontrolných mechanizmov, slúžiacich všetkým občanom i celej spoločnosti, ktoré by napomáhali dosahovaniu stanovených cieľov. Ich pričinením môže nastať postupné zlepšenie fungovania verejnej správy, ďalších organizácií a inštitúcií (kľúčovú úlohu zohrávajú výchovno-vzdelávacie inštitúcie), ktoré by spätne vplývalo na dlhodobé zmeny v hodnotových orientáciách a správaní obyvateľov SR smerom k napĺňaniu cieľov TUR v SR.

Realizácia cieľov NSTUR v SR sa bude uskutočňovať v zásade dvomi súbežnými spôsobmi:

- uplatňovaním súčasných predpokladov - najmä podporných procesov a trendov, ktoré v SR v súčasnosti prebiehajú a sú v súlade s cieľmi NSTUR, najmä v súvislosti s predvstupovým procesom SR do EÚ (časť VI.1)
- realizáciou opatrení NSTUR - akčného plánu a podporných aktivít, ktoré vyplývajú priamo z cieľov NSTUR SR, a mali by iniciovať proces postupného dosahovania cieľov NSTUR (časť VI.2).

VI.1 SÚČASNÉ PREDPOKLADY UPLATŇOVANIA TRVALO UDRŽATEĽNÉHO ROZVOJA SLOVENSKEJ REPUBLIKY - PODPORNÉ PROCESY A TRENDY

V súčasnosti je možné v SR uviesť niektoré príklady prebiehajúcich procesov a trendov podporujúcich uplatňovanie princípov TUR v praxi a tým sprostredkovane aj realizáciu NSTUR v SR. V súčasnosti sú v rôznom štádiu uplatňovania, avšak v každom prípade je žiaduce podporovať a posilňovať ich. Uvedené procesy a trendy sú spojené prevažne s prebiehajúcim predvstupovým procesom SR do EÚ, ktorý je preto možné považovať za veľmi dôležitý odrazový mostík Slovenska na ceste k realizácii NSTUR v SR.

1. Prvým predpokladom realizácie NSTUR v SR je dôsledné uplatnenie princípov TUR v predvstupovom procese.

Vo väzbe na vstup do EÚ možno očakávať:

- ◆ **skvalitnenie a dôsledné dodržiavanie integrácie environmentálnych aspektov do rozhodovania**, dôsledné uplatňovanie strategického environmentálneho hodnotenia.

V tomto smere by práve NSTUR SR mohla zohrať významnú úlohu ako prepojujaci most medzi rezortnými prístupmi. Takýto prístup bude vyžadovať aj požiadavka EÚ prispôbovať administratívnu štruktúru na zaistenie harmonického fungovania jednotlivých politík Spoločenstva pre vstup a potrebné posilnenie inštitucionálneho a administratívneho potenciálu (transformovaním existujúcich inštitúcií, ich personálnym posilnením a reštrukturalizovaním), vzdelávania vo verejnej správe podporujúce rozvoj ľudských zdrojov a pod..

- ◆ **posilnenie regulačných a monitorovacích orgánov** najmä v oblastiach: štátna pomoc, verejné obstarávanie, cenné papiere, banky, kapitálové trhy, pranie špinavých peňazí, veterinárna a fytošnitárna kontrola, potravinový dozor, životné prostredie (na vypracovanie komplexnej a realistickej stratégie aproximácie v sektore životného prostredia sa počíta viac ako 20 rokov), doprava, telekomunikácie, ochrana spotrebiteľa, zamestnanosť, ochrana dát, spravodlivosť a vnútro, regulácia prirodzených monopolov a pod.
- ◆ **prijatie významných zákonov pre zlepšenie fungovania štátnej správy** a ich uvedenie do praxe – najmä zákona o štátnej správe. Ďalej to je komplexné a fungujúce implementovanie reformy verejnej správy, národného rozvojového plánu, plánu rozvoja vidieka a ďalších rozvojových dokumentov.
- ◆ **zlepšenie informovanosti občanov** - v problematike životného prostredia, ale aj v ďalších dôležitých ukazovateľoch. MŽP SR bude sprístupňovať vyhodnocovanie súboru harmonizovaných environmentálnych ukazovateľov podľa požiadaviek Európskej agentúry životného prostredia. Zmení sa v súlade s požiadavkami tejto agentúry aj štruktúra Správy o stave životného prostredia s cieľom klásť väčší dôraz na integrované hodnotenie stavu životného prostredia.
- ◆ **zvýšenie potreby odborného zázemia** - zložitost' objektu rozhodovania bude vyžadovať inštitucionalizované formy odborného zázemia orgánov (napr. rôzni posudzovatelia, akreditované organizácie, komisie a pod.). Okrem vytvárania nových inštitúcií bude treba v prvom rade rozšíriť existujúce odborné zázemie.
- ◆ **zvýšenie investícií do životného prostredia a ostatných nevýrobných sektorov** - je predpoklad, že dôjde k zvýšeniu úrovne domácich investícií do životného prostredia minimálne na úroveň ďalších stredoeurópskych krajín (medzi 1-2,5% HDP). Súčasne dôjde aj k posilneniu pozície MŽP SR vo vzťahu ku ekonomickým rezortom presadením integrácie záujmov životného prostredia a zabezpečením priemetu cieľov a opatrení strategických dokumentov environmentálnej politiky do verejných politík a sektorálnych politík. Rovnaké posilnenie je možné očakávať aj v iných rezortoch posilňujúcich rozvoj ľudských zdrojov - MPSVR SR, MZ SR, MK SR.
- ◆ **posilnenie postavenia úlohy Rady vlády TUR na národnej úrovni a tiež na regionálnej úrovni** – je reálny predpoklad, že dôjde k posilneniu pozície Rady vlády TUR po reforme verejnej správy (napr. aj na základe odpodúčania vykonaného Auditu) ale tiež po prijatí NSTUR v SR a príprave Akčného plánu TUR na implementáciu. Nadväzuje na to by sa postupne vytvorili a sfunčili aj regionálne rady TUR.

2. Pozitívne zmeny by mali nastať aj v oblastiach legislatívy, zákonodarnej moci, súdnych a administratívnych postupov, zvýšenia zodpovednosti a verejnej kontroly

- ◆ **novelizácia Ústavy SR** - po prijatí novely by sa mal vytvoriť potrebný ústavný priestor pre plnenie záväzkov SR, ktoré vyplývajú z uzatvorených medzinárodných zmlúv. Navrhuje sa nové vymedzenie medzinárodných zmlúv, ktoré budú priamo záväzné a budú mať prednosť pred zákonom. Novela okrem iného upravuje podmienky pre kvalitnejšie fungovanie NR SR, vlády a prezidenta SR. Posilňuje nezávislosť

a samostatnosť súdnej moci a spresňuje kompetencie Ústavného súdu SR. Novela zavádza aj inštitút verejného ochrancu základných práv a slobôd (ombudsman), ktorý by sa mal v rozsahu a spôsobom stanoveným zákonom spolupodieľať na ochrane práv a slobôd občanov štátu. Všetky vyššie uvedené opatrenia vyžadujú kvalitné implementovanie do praxe a budú mať dlhodobý pozitívny vplyv na podporu TUR.

- ◆ **zabezpečenie nezávislosti súdnych orgánov** – je predpoklad, že sa prijatím ústavného zákona, ktorým sa mení Ústava SR, vytvoria predpoklady pre zabezpečenie sudcovskej nezávislosti. Začlenenie Súdnej rady SR do siedmej hlavy Ústavy SR sa zvýrazní jej nezávislé postavenie od moci zákonodarnej ako aj výkonnej a je reálnym naplnením ústavnej zásady nezávislosti a oddelenia výkonu súdnej moci od iných orgánov. V súvislosti s realizáciou reformy verejnej správy bude potrebné v zákonoch zakotviť právo subjektov územnej samosprávy využívať súdne prostriedky na zabezpečenie slobodného výkonu svojich právomocí a rešpektovanie princípov samosprávy. V budúcnosti sa bude môcť aj samosprávny vyšší územný celok vzhľadom na svoju právnu subjektivitu obracať na súdy v súlade s čl. 142 Ústavy SR ako v občiansko-právnych sporoch, tak aj v administratívno-právnych veciach tam, kde budú v zmysle platného zákonodarstva vystupovať ako účastníci správneho konania.
- ◆ **zvyšovanie zodpovednosti znečisťovateľov** - mnohé z pripravovaných zákonov zvyšujú požiadavky na zodpovednosť znečisťovateľov - prevádzkovateľov zariadení (napr. zákon o haváriách, zákon o geneticky modifikovaných organizmoch, zákon o environmentálnom manažérstve a auditorských schémach), čím sa síce podporuje prevencia v ochrane životného prostredia, ale ak má byť efektívna, zvyšujú sa zároveň aj nároky na pravidelnú kontrolnú činnosť orgánov so zvýšenou požiadavkou na dostatočné personálne a materiálne zabezpečenie. So zvyšovaním zodpovednosti prevádzkovateľov zariadení súvisí zvyšovanie požiadavky na odbornosť zabezpečovania prevádzky (rôzne odborne spôsobilé osoby, vedúci projektu a pod.). Ich ustanovovanie bude podmienené spravidla skúškou zabezpečovanou MŽP SR a následne bude potrebné zabezpečovať ich doškoľovanie, čo bude od orgánov štátnej správy vyžadovať systematickú školiacu činnosť.
- ◆ **environmentálne manažérstvo** - v súlade so Stratégiou a prioritami štátnej environmentálnej politiky SR sa postupne vytvoria trvalé podmienky na realizáciu dobrovoľných aktivít priemyselných podnikov zameraných na zvyšovanie hospodárskej výkonnosti v súlade s ochranou životného prostredia. Podpora podnikateľskej sféry pri zavádzaní a certifikácii **EMS** – environmentálnych systémov manažérstva podľa medzinárodných noriem **ISO radu 14 00X** vytvorí podmienky pre vstup firiem na trhy štátov OECD a akceptuje požiadavky WTO. Schválenie **Národného programu environmentálneho manažérstva** (NPEM SR), ktorý bude postupne uznaný v členských krajinách EÚ, umožní prekonávanie netarifných obchodných prekážok a vytvorí predpoklady na zvýšenie konkurencieschopnosti slovenských výrobkov na jednotnom vnútornom trhu EÚ. Cieľom NPEM SR bude podpora neustáleho zlepšovania environmentálneho profilu podnikov a zosúladovanie podnikateľských cieľov s environmentálnou politikou štátu, požiadavkami verejnosti a programovými cieľmi obcí a regiónov.

3. Očakávať je možné posilnenie úlohy tretieho sektora a participácie verejnosti

- ◆ **rozširovanie účasti verejnosti a tretieho sektora na riadení spoločnosti** - a to najmä pri príprave programových a plánovacích materiálov (napr. pri regionálnych rozvojových plánoch). Verejnosti sa zákonmi umožní zapájať sa do procesu vydávania individuálnych rozhodnutí tak, že úrady budú povinne zverejňovať už niektoré žiadosti o vydanie rozhodnutia, ku ktorým bude možné dať pripomienky (GMO, havárie, spaľovne odpadov, zariadenia podľa s mernice o IPPC a pod.). Je reálny predpoklad, že vyššou participáciou

verejnosti na rozhodovaní sa zvýši aj jej environmentálne povedomie a celkove – posilní sa úloha MVO vo formulácii a implementácii NSTUR v SR.

- ◆ **dôsledné uplatňovanie zákona NR SR č. 211/2000 Z. z. o slobodnom prístupe k informáciám** - spolu s prístupom k Aarhuskému dohovoru sa podporí budovanie demokratického štátu na právnych základoch a dôsledne sa naplní požiadavka participácie verejnosti na veciach verejných. Budovanie demokratických štruktúr posilní aj vytvorenie inštitútu verejného ochranu (ombudsman).

4. Mimoriadne dôležitou oblasťou je očakávaný rozvoj vzdelávania, výchovy a propagácie, efektívne uplatňovanie vedy a výskumu a zlepšenie prístupu k informáciám

- ◆ **dopracovanie a postupné implementovanie systémových opatrení v oblasti vedy a výskumu** - mali by prispieť k novej funkčnosti a stabilizácii vedy a výskumu. Malo by dôjsť najmä k systémovej reforme štátnej podpory vedy a techniky tak, aby sa sprehľadnilo a diferencovalo financovanie vedy a techniky formou grantového systému, štátnych objednávok a daňových nástrojov. Utvorí sa **grantová agentúra s prierezovými kompetenciami na organizovanie verejnej súťaže na riešenie vedeckých a vedecko-technických projektov**. Až jej vytvorenie môže umožniť všetkým výskumným a vývojovým pracoviskám na vysokých školách, v SAV i v ďalších neziskových organizáciách, ako aj v hospodárskom a súkromnom sektore uchádzať sa za rovnakých podmienok o finančnú podporu zo štátneho rozpočtu pri riešení úloh rozvoja vedy a techniky. **Stále väčší dôraz sa bude klásť na medzinárodnú spoluprácu, najmä v európskom priestore.**
- ◆ **iniciatíva EK "Európsky vedecký priestor"** - veľmi významný dokument, ktorého aplikáciou v SR by mohlo byť zásadným spôsobom zmenené postavenie výskumu a vývoja v štátnej politike. V dokumente (február 2000) sú analyzované príčiny zaostávania európskeho výskumu za výskumom v USA a Japonsku. Venuje sa tiež významu výskumu a jeho prínosu pre rozvoj spoločnosti, kde sa podčiarkuje priama spojitosť kvalitného výskumu a vývoja s poklesom nezamestnanosti. Materiál obsahuje konkrétne kroky, ktoré je potrebné realizovať pre **posilnenie výskumu v Európe**. Správa sa venuje vo všeobecnej rovine aj otázke krajín strednej a východnej Európy. Zo správy vyplýva, že možno očakávať vytváranie siete existujúcich centier excelencie v Európe a vytváranie virtuálnych centier pomocou nových interaktívnych komunikačných prostriedkov. Vytvorí sa predpoklady pre súdržnejšiu realizáciu národných a európskych aktivít. Viac sa bude prihliadať na to, že **výskum a technický rozvoj sa podieľajú 25-50% na ekonomickom raste a majú veľmi silný vplyv na konkurencieschopnosť, zamestnanosť a kvalitu života.**
- ◆ **zmeny v oblasti školstva a vzdelávania** - v SR je možné predpokladať, že sa skvalitní predškolská výchova a postupne sa dosiahne až 90% zaškolenosť detí. Na základných školách sa zlepši kvalita výučby tak, aby sa mohol výrazne zvýšiť počet žiakov, ktoré postúpia na stredné školy, končiace maturitou. Výrazne sa zvýši počet žiakov, ktorí budú navštevovať gymnáziá. Počet vysokoškolských študentov sa zvýši postupne na 30% a neskôr až na 50% populácie žiakov, končiacich stredné školy. Vysoké školstvo sa diverzifikuje a vytvorí sa systémy vysokých škôl analogické ako sú v krajinách EÚ. V rámci všetkých typov škôl sa posilní ich humanizácia, výučba, cudzích jazykov, výchova o občianskej spoločnosti a ľudských právach, informatika a pod. Zásadným spôsobom sa rozšíri celoživotné vzdelávanie vo všetkých sférach spoločnosti. Veľký dôraz sa pritom bude klásť na vzdelávanie vo verejnej správe, na rekvalifikačné kurzy ale aj na univerzity tretieho veku. Vláda pristúpi s cieľavedomému budovaniu učiacej sa spoločnosti (spoločnosti vzdelania), to znamená občan sám bude mať možnosť prispôbovať po celý život svoju kvalifikáciu potrebám trhu práce. Rozšíria sa formy

dištantného štúdia, celý vzdelávací systém sa zlepší, posilní sa postavenie učiteľa v spoločnosti. Takéto zlepšenie zmení celkový postoj odbornej verejnosti k povolaniu učiteľa a o prácu v školstve sa začnú uchádzať vysokokvalifikovaní odborníci. Základné školstvo prestane byť prefeminizované. Na základných a stredných školách sa rozšíria rôzne možnosti variantného výberu predmetov a individuálne sa bude pracovať s neprispôsobivými deťmi, resp. s deťmi z málo podnetného sociálneho prostredia.

- ◆ **budovanie informačnej spoločnosti** - na Slovensku je z hľadiska prístupu k informáciám na miestnej, krajskej a medzinárodnej úrovni stále ešte v počiatočnej fáze. Skutočnosťou je, že niekedy žiadané informácie jednoducho neexistujú, ale stáva sa, že existujúce údaje nie sú sprístupnené. Veľkej väčšine našej populácie chýba v súčasnosti tzv. "druhá gramotnosť" (využívanie počítačov, internetu a všeobecne využívanie nových informačných technológií). Napriek tomu je aj v SR zrejme postupné uplatňovanie prvkov informačnej spoločnosti - informácie postupne zasiahnu do všetkých oblastí života, stanú sa čím ďalej tým viac rozhodujúcim prvkom pre chod i ďalší rozvoj spoločnosti. V blízkej budúcnosti bude celá spoločnosť vystavená tlaku na výrazné kvalitatívne zmeny nielen v súvislosti so vstupom do Európskej únie, ale aj s celkovým procesom transformácie na tzv. informačnú spoločnosť a možno očakávať pozitívny rozvojový trend (podrobnejšie je už uvedené v kapitole venovanej ekonomickým aspektom).
- ◆ **zásadné zmeny hodnotových orientácií a životnej filozofie občanov** - pre Slovensko by široké uplatnenie naznačených zmien znamenalo civilizačný skok, ktorý by zásadným spôsobom mohol zmeniť mentalitu ľudí. Cieľom týchto zmien by malo byť, aby každý obyvateľ Slovenska pochopil, že aj sám dokáže zmeniť svoj život, pretože mu spoločnosť vytvára nové šance skutočnej rovnosti prístupu ku vzdelaniu. Vďaka tomu by sa zásadným spôsobom mali zmenia hodnotové orientácie celej spoločnosti. Zvýšenie kvalifikačného potenciálu Slovenska by zlepšilo život celej spoločnosti a následne by sa zlepšila aj ekonomická prosperita. Tento proces by mal byť synergickým zavŕšením a dôsledkom pozitívnych zmien v oblasti vzdelávania a výchovy, vedy a výskumu a zlepšenia prístupu k informáciám.

VI.2 RÁMCOVÝ VECNÝ A ČASOVÝ PLÁN REALIZÁCIE NÁRODNEJ STRATÉGIE TRVALO UDRŽATEĽNÉHO ROZVOJA SLOVENSKEJ REPUBLIKY

Hoci v predchádzajúcej časti sú uvedené procesy a trendy prebiehajúce v súčasnosti v SR, ktoré napomáhajú uplatňovaniu NSTUR v praxi, predsa však rozhodujúcim faktorom bude uplatňovanie priamych nástrojov na zabezpečenie postupnej realizácie cieľov NSTUR v SR. K týmto nástrojom patria predovšetkým právne nástroje (v ktorej kľúčovú úlohu zohráva plánovanie), inštitúcie na ich uplatňovanie a oblasť výchovy, vzdelávania a propagácie.

V oblasti plánovania bude kľúčovou úlohou vypracovanie Národného akčného plánu TUR v SR (NAPTUR), realizačného dokumentu, ktorý by mal byť priamym rozpracovaním NSTUR v SR do podoby konkrétnych opatrení pre štátnu správu (najmä ústredné orgány, predovšetkým rezorty), ale aj ostatné skupiny spoločnosti.

Ešte predtým je však potrebné realizovať niektoré kroky. Predovšetkým by mali byť z hľadiska súladu s princípmi a kritériami TUR **posúdené všetky zásadné platné a v súčasnosti pripravované rozvojové dokumenty a právne predpisy** (vrátane právnych predpisov pripravovaných v rámci predvstupového procesu SR). Zároveň by mala byť uplatňovaná zásada, že tieto dokumentácie musia byť vzájomne zosúladené (nesmú obsahovať protirečivé ciele a prostriedky na ich dosiahnutie). Následne by mali byť **spracované kľúčové stratégie a koncepcie** rozvoja spoločnosti a ekonomiky (**Stratégia sociálneho rozvoja SR, Stratégia novej ekonomiky SR, Stratégia informačnej spoločnosti SR**), ako aj aktualizácia **Stratégie štátnej environmentálnej politiky SR**.

Predpokladom vzájomného previazania týchto dokumentov by mala byť existencia prierezovej skupiny (koordinačného orgánu) riadeného priamo Radou vlády pre TUR. Následne po schválení dokumentov by mali byť konkretizované do podoby **akčných plánov**. Tým budú vytvorené všetky potrebné predpoklady pre spracovanie NAPTUR ako záväzného prierezového realizačného dokumentu pre trvalo udržateľný rozvoj Slovenskej republiky.

NAPTUR by mal byť vypracovaný za širokej účasti všetkých zainteresovaných skupín spoločnosti s využitím inštitútu verejného pripomienkovania a strategického environmentálneho hodnotenia tak, ako je to požadované pre všetky dokumenty strategického a koncepčného charakteru. Jednou z riešených otázok by malo byť stanovenie postupu monitorovania, kontroly plnenia a aktualizácie NSTUR v SR a NAPTUR v SR.

Súbežne s prípravou NAPTUR by mali byť pripravené kľúčové dokumenty uplatňovania NSTUR v SR na regionálnej a lokálnej úrovni - metodiky pre spracovanie **regionálnych Agend 21, miestnych Agend 21 a ich akčných plánov**, na základe ktorých by mali byť vypracované dokumentácie TUR regiónov (krajov, vyšších územnosprávnych celkov), obcí a ich združení (resp. mikroregiónov). V tomto procese by mala byť takisto využitá široká účasť všetkých skupín spoločnosti a občanov a mali by byť využité pozitívne skúsenosti s realizáciou príbuzných programov na miestnej úrovni (napr. Program obnovy dediny).

V oblasti **budovania nových inštitúcií** (resp. kapacitného posilnenia existujúcich inštitúcií) je potrebné predovšetkým posilniť postavenie **Rady vlády SR pre TUR**, ktorá by sa mala stať kľúčovým poradným orgánom vlády v otázkach rozvoja spoločnosti. **Regionálne Rady TUR** v jednotlivých krajoch (resp. vyšších územných samosprávnych celkoch) by mali spĺňať obdobnú úlohu na regionálnej úrovni.

S ohľadom na zosúladenie v súčasnosti platných metodík a postupov regionálneho plánovania, územného plánovania a rezortných stratégií, koncepcií a politík s uplatňovaním TUR v SR by malo vzniknúť nadrezortné odborné metodické pracovisko – **Národné centrum trvalo udržateľného rozvoja a strategického plánovania** (napr. pri Úrade vlády SR). Toto pracovisko by sa okrem iných úloh mohlo zamerať aj na nezávislé monitorovanie plnenia NSTUR v SR a NAPTUR v SR.

Veda a výskum by sa mali stať podpornými inštitúciami TUR - mali by najmä prinášať nové poznatky v širokej a doposiaľ teoreticky a metodologicky neucelenej oblasti TUR a aplikovať ich do jednotlivých sfér spoločnosti - najmä ekonomiky, spoločenských a prírodných vied.

Ďalšou mimoriadne dôležitou inštitucionálnou oblasťou je **výchova a vzdelávanie**, ktoré by mali priamo podporovať uplatňovanie princípov TUR do bežného života občanov - dlhodobou je to možné dosiahnuť prostredníctvom zahrnutia problematiky TUR do učebných osnov škôl všetkých stupňov a výchovy k princípom TUR prakticky od detského veku. K tomu je potrebné v krátkodobom horizonte (do polroka r. 2002) vytvoriť inštitucionálne predpoklady - zaviesť programy vzdelávania učiteľov a realizovať zmeny v učebných osnovách škôl.

Priebežnou a veľmi dôležitou oblasťou je stála **propagácia koncepcie TUR** v médiách, ktoré sú z hľadiska utvárania verejnej mienky mimoriadne významné. Prvým krokom by malo byť **publikovanie doterajších výsledkov podporných projektov TUR v SR** - NSTUR v SR, Regionálnej Agendy 21 pre Stredné Pohronie a vybraných malých grantových projektov. Publikácie by mali byť distribuované na všetky orgány štátnej správy, regionálne samosprávne združenia, budúce veľké územné samosprávne celky, odborné agentúry, poradenské pracoviská, vysoké školy so študijnými programami zameranými na regionálny rozvoj, vedecké a výskumné ústavy zamerané na regionálny rozvoj, knižnice a pod (termín do konca r. 2001). Samozrejmosťou by mala byť stála propagácia problematiky TUR a procesu jej uplatňovania v SR vo **verejných médiách** - najmä v televízii, rozhlase, tlači a elektronickou formou (Internet).

Uvedené rámcové krátkodobé opatrenia sú zosumarizované v nasledovnej tabuľke.

	Rámcové opatrenie	Termín realizácie	Zodpovedný subjekt	Poznámka
Oblasť plánovania				
1	Všetky platné a pripravované zásadné rozvojové dokumenty na národnej a regionálnej úrovni posúdiť z hľadiska súladu s princípmi a kritériami TUR	2001	všetky ústredné orgány štátnej správy a KÚ	
2	Uplatňovať princípy a kritériá TUR na návrhy nových alebo aktualizovaných zásadných rozvojových dokumentov a na návrhy právnych predpisov a súčasne aplikovať strategické environmentálne hodnotenie	priebežne	všetky ústredné orgány štátnej správy a KÚ	perspektívne aj vyššie územné samosprávne celky
3	Zabezpečiť vzájomné zosúladenie všetkých zásadných rozvojových dokumentov už počas ich prípravy, resp. počas implementácie (v prípade, že už sú vypracované)	priebežne	všetky ústredné orgány štátnej správy a KÚ	perspektívne aj vyššie územné samosprávne celky
4	Vypracovať základné strategické a koncepcné dokumenty rozvoja SR – Stratégiu sociálneho rozvoja SR, Stratégiu novej ekonomiky SR, Stratégiu informačnej spoločnosti SR, aktualizovať Environmentálnu stratégiu SR	2001-2002	príslušné rezorty	riadenie a koordinácia - Národné centrum TUR a strategického plánovania
5	Vypracovať akčné plány pre uvedené strategické a koncepcné dokumenty	2002	príslušné rezorty	riadenie a koordinácia - Národné centrum TUR a strategického plánovania
6	Vypracovať Národný akčný plán TUR v SR	2003	Pracovná skupina určená Radou vlády SR pre TUR	riadenie a koordinácia - Národné centrum TUR a strategického plánovania
7	Sprístupniť osnovu NAPTUR v SR, vytvoriť možnosti zapojenia všetkých hlavných skupín spoločnosti a širokej verejnosti do prípravy dokumentu	po začatí riešenia NAPTUR v SR	Pracovná skupina určená Radou vlády SR pre TUR	riadenie a koordinácia - Národné centrum TUR a strategického plánovania
8	Zabezpečiť systém monitorovania, kontroly plnenia a aktualizácie NSTUR v SR a NAPTUR v SR	po schválení vo vláde a v NR SR	Národné centrum TUR a strategického plánovania	účasť všetkých skupín spoločnosti a širokej verejnosti
9	Dopracovať metodické pokyny pre spracovanie regionálnej Agendy 21 a regionálnych akčných plánov TUR	2001-2002	MŽP SR, MVR SR, KÚ	spolupráca všetkých rezortov a KÚ (perspektívne aj vyššie územné samosprávne celky)
10	Postupne vypracovať regionálne Agendy 21 a regionálne akčné plány TUR pre kraje (resp. pre nové územné samosprávne celky, regionálne združenia s možnosťou ich využitia aj pre Euroregióny)	r. 2002 až 2004	MŽP SR, MVR SR, KÚ	perspektívne vyššie územné samosprávne celky
11	Vypracovať metodický pokyn pre spracovanie miestnej Agendy 21 a miestnych akčných plánov TUR	2001-2002	MŽP SR, MVR SR	spolupráca so samosprávnymi orgánmi, MVO
12	Začať so spracovaním miestnych Agend 21 a miestnych akčných plánov TUR pre obce a mestá (resp. pre mikroregióny, združenia obcí a pod.)	2002-2003	územné samospráv. celky, mestá a obce, regionálne združenia	spolupráca s MVO
Oblasť budovania nových inštitúcií alebo kapacitného posilnenia existujúcich inštitúcií				
13	Posilniť postavenie Rady vlády SR pre TUR	2001	Úrad vlády SR	
14	Zriadiť odborné metodické pracovisko Národné centrum TUR a strategického plánovania	2001	Úrad vlády SR	
15	Vytvoriť Regionálne Rady TUR pre všetky kraje (resp. pre všetky vyššie územné samosprávne celky)	2001-2002	MV SR, KÚ	zabezpečiť funkčnosť existujúcich krajských rád
16	Vytvoriť inštitucionálne možnosti pre rozšírenie vedeckých, výskumných a vývojových projektov pre oblasť TUR	2001-2002	MŠ SR	spolupráca vysoké školy a SAV
Oblasť výchovy, vzdelávania a propagácie				
17	Permamentne propagovať problematiku TUR a proces jej uplatňovania v SR vo verejných médiách - najmä televízii, rozhlase, tlači a elektronickou formou	priebežne	Úrad vlády SR, Národné centrum TUR a strategického plánovania, príslušné rezorty	spolupráca MVO

	Rámcové opatrenie	Termín realizácie	Zodpovedný subjekt	Poznámka
18	Publikovať a súčasne sprístupniť na Internete Národnú stratégiu TUR v SR, Regionálnu Agendu 21 pre Stredné Pohronie a vybrané práce malého grantového programu REC vypracované v rámci projektu Podpora TUR v SR	2000-2001	MŽP SR	spolupráca REC Slovensko
19	Vypracovať program vzdelávania učiteľov materských, základných a stredných škôl v problematike TUR pre zavedenie výučby TUR do relevantných predmetov	2001	MŠ SR, MŽP SR a MV SR	spolupráca MVO
20	Vybudovať alebo rozšíriť študijné programy na VŠ o problematiku TUR	2001-2002	MŠ SR	spolupráca Národné centrum TUR a strategického plánovania